

Pál Dániel Levente

írói névjegye

Tartalom

LÍRA	3
Örültek voltunk...	3
Öledbe tépem ezt a versemet	3
álmaink piros sportladája	4
Szerelmes éjszakák	4
Puha álmok jöttek, meséljem hogyan?	5
Egy sziget esendősége	5
Kisfiam, ne igyál ebből a vízből	6
Sírvers	6
Hiába éltünk – tévedtem korábban	6
(A kilences buszon, tegnap délelőtt...)	8
(Kinn cigiztem, felém jött az utcán...)	9
(És mégis megint az első ezánnal fekszem...)	10
Zóna (1)	11
Zóna (2)	11
Zóna (3) – Zónagyerekek	12
Zóna (4)	12
(Szép volt, szembejött...)	13
(A Szimplában ültünk...)	14
Emelt szintű érettségi (műelemzés)	15
Nagyapám levele nagyanyámhoz	15
Ki viszi át a geekeket?	16
Bartók és Bánk	16
Mit nekem annyi nő éhes aggodalma...	17
Kutyák melankóliája	17
(engedd a bolondot belőled el)	18
Reggeli imádság	19

Vanessa balladája_____	19
Disztichonban tartósított szerelem _____	20
A nyelvfilozófus halála (v1)_____	20
A nyelvfilozófus halála (v2)_____	22
Egy fiatal tudós ars poeticája _____	23
(otthon hallani)_____	24
Mese a szerelemről _____	24
<i>PRÓZA</i> _____	26
Az Úr Nyolcadik Kerülete _____	26
Leszámolás _____	26
Nénike _____	28
„Az én lánykám...” _____	28
„Vagy boszorkány...” _____	29
Szombat délután _____	30
Bogáncs _____	31
Rendőrsztori _____	33
Nagy sapkás törpe _____	34
Szomszédok _____	36
<i>MŰFORDÍTÁSOK</i> _____	38
Samuel da Costa: Fény és sötétség _____	38
Landa Wo: Tudatlanság _____	39
Sangwangongo Malaquias: Hai kai a nu _____	40
José Jackson Coelho Sampaio: Minimális óda az időhöz _____	41
José Jackson Coelho Sampaio: Hamuk, újra _____	42
José Jackson Coelho Sampaio: Lehetetlenségeket mondani el _____	43
<i>ELMÉLETI ÍRÁSOK</i> _____	44
Hogy olvassuk vagy miért ne a csöndet úgy? _____	44
Hogyan utasítom és mentem el egyszerre Kertészt? _____	48
Hogyan olvasunk? _____	57
Feláldozod az élőket a holtakért _____	61
Pablo Escobar és a mágikus realizmus vége _____	63

LÍRA

Őrültek voltunk...

Őrültek voltunk, ez volt a vigasz,
fegyver, ha fegyver, máskor a tapasz,
szétszóródtunk sok égtáj felé,
éltünk, hogy kacagásunk pimasz
visszhangot verjen a szír határon
vagy afrikai börtönökben.

Hova szállt sóhajunk, honnan tudtuk volna,
bérházak udvarán esőben-fényben,
télen és nyáron rozsdás szőnyegporolóról
halálfélelmet hányszor nyalogattunk.

Őrültek voltunk, barátok, gyerekek,
vigaszt kerestünk, kövér mentségeket,
egyszer volt, hol nem volt
ki szeret, ki nem szeret.

Öledbe tépem ezt a versemet

Öledbe tépem ezt a versemet,
játsszuk, hogy szeretsz vagy nem szeretsz,
úgy, hogy növény egy sem érti meg.

Nem szólt telefon, se lelkiismeret,
a folyó nyögött,
ha újabb sirálynak adott életet.

Szeretsz, nem szeretsz, szeretsz,
a sok papírt szélbe engeded,
ne tépjem tovább ezt a versemet.

álmaink piros sportladája

tegnap este, ahogy bandukoltunk a práteren,
egy parkoló kombi ladáról eszünkbe jutott,
hogy volt gyerekkorunk s voltak álmaink,
s mennyit ladáztunk más ladák között,
és hányszor elképzeltük, hogy vajszínű
és nagy csomagterű öreg családtagunk
majd lecseréljük, ha nagyok leszünk,
majd lecseréljük egy piros sportladára,
és száguldunk lehúzott ablakkal,
és meg sem állunk, és összefolynak
kinn fényes szelek, és szabadok leszünk,
és annyit tankolunk, hogy meg se álljunk,
és megnéznek majd lányok és fiúk,
és miénk lesz az élet, és nem lesznek
álmaink tovább, és az lesz a boldogság,
hogy minden vasárnap délelőtt
kitisztítom a motort és szélvédőt mosok,
és a tisztítófolyadék habjával kottázom
majd a dallamot, mit az utastérben dúdolsz,
ahogy a szőnyeget sikálod-pucolod –
és ahogy bandukoltunk tovább a práteren,
megfogtam kezéd, megcsókoltalak,
és füledbe súgtam, hogy nincs ladánk,
de a boldogság lada nélkül is boldogság marad.

Szerelmes éjszakák

Hazám lehetsz, de nem hazám, bűnöm,
de nem hitem, hitem, ha bűntelen
minden, de nem bűntelen e földön,
ha hiszem, miben hiszek szüntelen;
és hazátlanul honvágyam mégis
te vagy, és új hazában honvágyad
mégis én vagyok – ha kérdezik, mért is,
nincs válaszom, se mertem, mert ágyad
nem üres most, s örület, hogy a hited
elfogyott és elfelejtet hazád,
és alig maradt belőlem tied,

Puha álmok jöttek, meséljem hogyan?

Elmeséljem, mi volt az álmom,
mit álmodtam tegnap éjszaka?

Szemed fényes puhasága
bontott s vont feléd.

Elmeséljem, mi volt az álmom?

Széthajtottad szemhéjad lapjait,
az onnan felreppenő bogár
szemem bogarához telepedett,
álmos lassú bájjal átrágtta magát
gyanakvásom sötét betűin.

Hogy mit álmodtam tegnap éjszaka?

Tekinteted vetkőztetett –
puha szavak gyűltek két szemedbe,
halkan sírdogáltál vállamra hajtott lelkiismerettel.

Engedted, hmm, hogy tekintetem
mire besötétedik, meztelen találjon –
hogyan nem szülhetett anya,
se nappal, se éjszaka –
s ha többet nem szóltam,
puha bőröd körül
nyelvem lett ruhád,
gyolcs szemérmed elé, hangtalan vonod,
ahogy fény körül libbenő bogárhad
falja a fényt, míg le nem kapcsolod.

Egy sziget esendőse

Nem merült fel, hiába vártam, a tengerre szállás,
itt felejtett partjaidon túl, jól tudom,
más nincs, de kétségbeesés és bolyongás.

Egy héttel utazásod után kihantoltam
a tengerpart homokjába ásott emlékeid,
kibontottam ruháiból,
megmerítettem a gömbölyödő vízben,

lenyalogattam a sót, ki más,
majd újra eltemettelek.

S egy hónap múlva megint,
és újra három hónappal később.

Fürkész vágyaim a láthatár drótjára
kitergetett, száradó ruhák,
szavakat csomóztam kivájt kókuszokba,
és gondolatban fáradhatatlanul
vettem magam szembe az árral,
mely újra és újra visszasodort ide,
foszló árnyékok mégis ölébe.

Kisfiam, ne igyál ebből a vízből

Kisfiam, ne igyál ebből a vízből,
ebből a vízből innod nem szabad.
Ide járnak emberek-állatok,
állatok-emberek fölé hajlanak.
Ide sírják, ami sírni való,
mit sírni kell, könnyük itt patak.
Kisfiam, ne igyál ebből a vízből,
ebből a vízből innod nem szabad.

Sírvers

Meghalok, például holnap.
Sok értelme volt sok szónak.
Volt egy élet, és imádtam.
Csinálja bárki utánam.

Hiába éltünk – tévedtem korábban

Hiába éltünk, ezer bocsánat,
ki elhitte, hogy elkerült minket
tragédia, bánat.

Sajnálom, barátom, hiába voltak
nők, szerelmek, otthonok,
s noha el nem adtuk magunk,

bárhogy éltünk, mi is csak meghalunk.

Hiába éltünk, ha kit szeretsz,
ugyanúgy becsap, ahogy
te csaptál be másokat,
de annyit sem tanultál, hogy
megbocsásd a hazugságokat.

És hiába simogattad kedvesed homlokát,
ha láz visz el, hogy más ölében keresi otthonát,
és hiába éltél, ha ez így megvisel,
és hiába éltél, ha beszélni sincs kivel.

Hiába szerettél, ha hidegebb,
ami a szeretetből született,
mint nem szeretni vagy
törvénybe írni, hogy
mások se szeressenek.

És hiába írtál, ha leég a könyvtár
vagy olvasni mindenki elfelejt,
és hiába volt édesanyád,
ha sírjához se mész ki,
és hiába tanultad meg nyelvét,
ha veled szóba se áll senki,
vagy az, kit leginkább szeretnél
átkozni vagy szeretni.

És szádra az Úr nevét hiába veszed,
ha nincs hited, és ha halsz is,
hiába hívod, hiába fognád meg kezét,
ha nem tudod, merre-hol keresed.

Hiába éltünk, barátom, hiába,
kit szerettél, nem szeretett,
kiben hittél, hiába volt hited,
hová indulsz, semmi se vár,
és hiába sírsz, csak te reméled,
hogy a körúton a reggel majd eljön
és bárki arra járó rád talál.

Hiába éltünk, ezer bocsánat,
ki elhitte, hogy elkerült minket
tragédia, bánat.

(A kilences buszon, tegnap délelőtt...)

A kilences buszon, tegnap délelőtt
az első ülésen, az ajtó mögött
ült, egymáshoz éppen nem összebújva
egy bácsi s egy szőke kisfiú, kinek ujja
a másik tenyerében, mint rozsdás gépen
ügyetlen kismadár, lép, zöttyen,
lép, zöttyen, körbenéz, elpihen.

A bácsi, valami volt vele, ha beszélt,
kicsit hátrébb állt a vézna nagymama,
kásás szavai nehezen találtak utat és célt,
kereste, mit akar, és azt is, mit mondana,
mutatott volna az egyik pirosnál
egy zebrára ugró kiskamasz lányt,
szájából elsőre krákogó szitoknál
egyebet szomorú grimasszal nem hányt,
pedig csak azt akarta volna halkán és szerényen,
hogy az a lányka ott,
örökölt évváros fekete-fehérben
úgy lóbálja mind a két karját szanaszét,
mint akit tegnap láttak egy régi olasz filmben.

Értette a néni, együtt nézték, mosolygott,
szelíd hunyorral üzente vissza, neki is ez jutott
éppen eszébe, s intett, a kis szőke is talált
valami megosztható, finom valóságmagot.

Visszafordult a bácsi, s a kisfiú azonnal-rögtön:
Papa, mért zörög a busz, mi van alatta a földön?
Ezt át kell gondolni, és nem is mindegy,
s beszéde kitisztult, ahogy a gyerekre nézett:
Mért zörög, nem tudod, valóban kíváncsi vagy?
Kutyák futkároznak alatta, szaladnak,
egymást kergetik, morognak és ugatnak.
Kutyák? Igazi kutyák? Igen, azok és talán
egy macska is, kit, tudod, néha a busz oldalán,
a végállomásnál szoktunk látni,
ahogy igyekszik lopakodva felfele mászni.

Vidám sikkantás volt a válasz, kacszótt négyet
csodálkozó szeme tavának kék vizén.
Ne hangosan, a sofőr bácsit még megrémítéd,

s a kismadár ugrálni kezdett végig öreg kezén,
ahogy kilesett, az üvegen át, hogy megfigyelje,
a sofőr bácsi valóban és tényleg megijedt-e.

Néztem őket, lehető láthatatlan,
s néztem, és néztem és tanultam,
hogym lehet és van olyan szeretet,
hol a huncut játék s a végtelen bizalom
együtt él, egyszerre mozdul s vesz lélegzetet.

(Kinn cigiztem, felém jött az utcán...)

Kinn cigiztem, felém jött az utcán,
nem volt benne semmi különleges,
egy lány volt, barna, mosolya
mintha kérte volna, viszonozz, neved,
de csak jött felém, kutyája kedves
botorkálással utána, ballagott
tőle balra, öreg jószág, néztem,
meztelen melle átütött a nyári ruhán,
szemét leszegte, ahogy mellettem el,
kutyája felnézett, ahogy mellettem
megállt, meghajlott, mint egy kifli,
aprókat topogott, helyet keresett,
ahol minden hely ugyanolyan,
nézett rám, mint aki megbocsát,
s megállt a lány, háta mögött a nap,
kis terpeszben visszafordult,
s egyik kezével épp csak eltakarta,
hogym nincs rajta semmi más...
rám nézett, a kutyára, rám, majd
visszasétált, s haja, épp csak egy
pillanatra hozzáért a véletlenül
felé lehelt füst meztelencsigáihoz,
hátraléptem, megsimogatta a kutyát,
odébb terelte, pár lépéssel csupán,
a sarokra, ahol talán jobb az ugyanolyan,
és néztem, s egy pillanatra eszembe
jutott, csacskaság, vele vajon jobb
lenne-e az ugyanaz, sütné e mindig
így a nap, mikor rám néz vagy
megsimogat vagy odébb terel
vagy ételt rak elém, vagy vár

valahol... és átmentem az út túlsó
oldalára, és mondtam magamnak,
ne nézz vissza rá, ne nézz vissza,
de ezt harminc fölött, mert épp ennyi van,
már nem lehet úgy, ha egyáltalán,
és megfordultam, és láttam, hogy
felneéz a kutya, ahogy megáll,
meghajlik teste, mint egy kifli,
aprókat topog, jó helyet keres,
ahol minden hely ugyanolyan,
és a semmibe néz, maga elé,
de gazdája rám, és szemében
ijesztő félelem, szinte rettenet,
mintha nem lenne megbocsátás,
mintha nem kutyát sétáltatna,
mintha nem csak ácsorogtam,
cigiztem volna az utcán,
mintha haja nem csak épp
egy pillanatra ért volna hozzá
a véletlen felé lehelt füst
meztelencsigáihoz.

(És mégis megint az első ezánnal fekszem...)

És mégis megint az első ezánnal fekszem,
és megint mindent félretettem,
ami nem te vagy, ami nem rólad szól,
amivel a nyüzsgő sokaság, az ébredő
világ körbe-körbeudvarol.

Nem szelídítelek, soha, de várlak,
megkarcolt kihullott hajszálad,
és két hívás között egy szívverésnyi szünet,
ahogy kihagy az enyém, dobban a tied.

Az időzítés is tökéletes, az éjszaka
hajnalba fordul, napot nap követ,
és elég volt és elég lesz ennyi,
ha nem találkozunk többet,
és azt sokáig megjegyezni,
hogy onnan vehettem lélegzetet,
ahová szavaid leejtetted.

Zóna (1)

Évekkel ezelőtt, akkor költöztem ebbe a házba, egy este, még nem volt igazán sötét, sétáltam hazafelé, az utcákat nem ismertem, se az utcaneveket, és egy sarkon rossz irányba mentem el, így keveredtem ide, errefelé, és kinézve gondolatom háta mögül, lenyűgözött egy kopott ház fala, majd a következő és a következő megint... kavarogtam mindenfelé, fordultam jobbra-balra, és éreztem, hogy egyre többen, egyre több alak figyel, idegen voltam, idegen köztük, s félhomály szállt alá, engem nem takart, őket egyre jobban, kifénylett a sok, az egyre több gyanakvás, az egyre sűrűsödő kétség és félelem, de egyre sűrűsödött bennem az is, hogy ne menjek, hogy maradjak, hogy keringjek itt, majd hirtelen egy láthatatlan lakásból kiabálás folyt ki, ömlött le körém, menj már el, menj már el, nem ide tartozol, hagyj, hagyj engem nyugodni, és sírva és egyre kétségbeesettebben, majd csörömpölés, majd ajtócsapódás, majd ütések tompa puffanása, és tudtam, bármi ez, nekem mennem kell, mert idegen vagyok, nem ide tartozom és nem is fogok.

Zóna (2)

Kilépni a kapun, balra, balra, jobbra, jobbra, balra, ha így fordulok, más titka nincs, hogy eljussak abba a pár utcába, hol nincs idő, nincs tér, nem folyik se csend, se homok, se emberésszel megragadható, hol egyszerre van a bármikor, elmúlt vagy elkövetkező, száz évvel korábban vagy száz évvel arrasétám után, mert ezek az utcák, kapualjak, ezek a házak kívül rekedtek mindazon, mit megérteni oly jó lenne és élni oly egyszerű.

Mintha még a fényeken, nappal vagy nemnappal, mindegy teljesen, mikor, mintha még a fényeken, a színeken, a hangokon is ez szűrődne, ahogy szűrődik át, ez lenne, ami meghatározó, mi lehet és van, kedves idegen.

Ígérem, egyszer beviszlek ide, egyszer megmutatom, ha kérdésed van, amire választ senkitől, semmiből nem találsz, egyszer elmegyünk e házak közé egyedül, mert szeretlek annyira, hogy érdekes, és szeretlek úgy, hogy megosszam ezt veled, mert eddig ahányszor jártam itt, ahány kérdéssel felkerestem, válasz érkezett.

Zóna (3) – Zónagyerekek

Pár házzal odébb, szinte a Fűvészkerttel szemben,
néhány hete történt, még csak nem is velem,
és majd el is felejtettem. Néhány hete tehát,
épp mikor leginkább s legforróbban tombolt a nyár
Pesten, három kisgyerek, cigány mind a három,
egy fejjel egyre magasabbak, és egyre kócosabbak lefelé,
nos, ők hárman egy ócska kempingasztalon,
két vödörrel, egyikben jeges víz, ezért a legkisebb
felelt, a másikban citrom és lime, ez a középső
reszortja volt, míg a harmadik kiabált és a pénzt
vágta zsebre, nos, ők hárman szinte a Fűvészkerttel
szemben nyitottak egy limonádébárt, és széles
gyerekmosollyal, fürge kis kezekkel sűrögtek,
csinálták, árulták, ahogy a nagyoktól vagy egy
filmben ezt és ahogy látták. Hát, néztem őket,
nem lehetett nem, vagy ugyan nem én, hiszen
ez nem az én történetem, és néztem őket,
majd odamentem, dög meleg volt, sütött a beton,
szikrázott az emberek izzadt homloka, és kértem,
mért ne kértem volna egy limonádét.

A legkisebb rám nézett, tényleg, bácsi, és tényleg,
mire úgy megörültek, ugráltak nevetve, egy fejjel
egyre magasabbak, és egyre kócosabbak lefelé,
és kiabáltak, juhú, juhú, dejó, majd fizettem,
ahogy illik, s az első korty után, nem volt rossz,
főleg így, azért megkérdeztem, mire gyűjtenek,
s egymásra néztek, és rám, majd szinte egyszerre,
hogy csokira, bácsi, csokira, máshogy nem telik.

Zóna (4)

Ők nem evilágiak, azt hiszem, de nem tudom,
ez pontosan mit jelent, nem szabad gyakran
közéjük mennem, de nem tudom, ezt szabály
írja-e elő, vagy ezt csak én hiszem, különös,
ahogy oda kell, ha kell egyáltalán bármit,
és bárminek van bármilyen szerepe, hogy
oda kell rájuk figyelni, mert a hely,
legyen zóna a neve, az ő szájukkal beszél,
az ő hangjukon szól, ha kérdezek, de nem
tudom, így van-e, vagy csak én képzelem.

Azt hiszem, ők máshonnan jöttek, nem tudom,
valahogy különösek, valahogy idegenek,
hisz ismersz, elég fecsegős vagyok, sokan
megszólítanak, sokan elmesélik az életüket,
vagy felkínálják a testüket, a szájukat,
tüzet kérnek vagy csak köszönnek, de nem itt,
itt inkább behúzódnak, itt inkább gyanakodva
néznek, itt inkább méregetnek, itt inkább
idegen vagyok, és mindig is idegen leszek.

Azt hiszem, ők ugyanúgy nem értik, hová
kerültek, mint én őket, se a házakat,
az utcát, se ezt az egészet, mintha valahogy,
de nem tudom, ne kérdezz, mintha valahogy
össze lennének csomózva-szervesülve, egymásba
nőve a házakkal, az utcával, a betonnal,
a fákkal, a fűvel, a porral és homokkal,
összetapadnak, egymáshoz tartoznak, s ahogy
néha az ő szájukkal beszél, az ő hangjukon szól,
ha kérdezek, de nem tudom, így van e, vagy
csak valamit képzelek, úgy máskor ők beszélnek
a hely, legyen zóna a neve, hangján, legyen
az egy kézzel írt hirdetés egy lámpaoszlopon,
vagy egy kapura mázolt félkész szörnyeteg,
vagy egy friss krétafirka egy agyonhasznált
átokfalon, ne kérdezz, gyere velem, nem tudom.

(Szép volt, szembejött...)

Szép volt, szembejött
az utcán, lelassította
biztos lépteit, ahogy
engem a bizonytalanság.

Néztem, nagyon,
elragadott, ahogy
elragadta előlem,
hogyan mellettem el.

(A Szimplában ültünk...)

A Szimplában ültünk
tegnap este,
pózainkról is
elfeledkezve,
tenyérbe hajtott
lelkiismerettel,
hisz ha féltünk,
félni már nem kell –
és megbeszéltük,
hogy nincs Kegyelem,
se másnap reggel,
s a szerelem
egy különös állat,
ahogy millió tejfoggal
harapja a lábad,
és harminc fölött
az öregek még a buszon is
átadják helyüket,
ha arcodról reggel
nem mosod le
másnapos szívedet –
és említetted,
hogy lehet néha
megbocsátás,
és rávágtam, hogy
újrázni áldás –
és először követ
mutattál, én papírt,
majd köved
ellen két ujjam
erőtlen csattogott –
és megbeszéltük,
hogy Istenhez
ma nincs lábjegyzetünk,
és annyi szépség
vesz minket körül,
de hiába, hisz
férfiak vagyunk,
s más az esztétikánk –
s abban maradtunk,

ha végül papír és papír
nem dönti el vitánk,
hogya ma már ne igyunk,
és hogy nincs szebb annál,
mint a piszoárnál
az ujjad köré
fonódó hajsza –

Emelt szintű érettségi (műelemzés)

14 dec 21-től nem tom mi van
kitöröltem mindenhol
nem nevelt DOLGOZOTT elhagyott
ez egy verse én meg 18 vagyok

Nagyapám levele nagyanyámhoz

Csütörtök reggel 1/4 6, friss vagyok, 3 órakor keltem.

Szörnyű, mit állunk ki, folyton azt halljuk,
hogya majd így kitolunk, hogya majd úgy kitolunk magunkkal,
azon vannak, hogya minél jobban elkeserítsenek.

Kicsi, el sem tudod képzelni,
hogya a szent hazáért minket mennyire megkínóznak,
aztán meg beszélnek a szép szavakat,
és minden azért van, hogya akik majd ellenünk jönnek,
ezt visszaadjuk nekik.

Csupa piszok vagyok, szinte fekete. Lábamat alig érzem.

De úgy hiszem, én leszek az erősebb,
majd ha meglátják, csodálkozni fognak,
ahogyan én kinézek egy utcai kintornásra és elkalandozom.

Misi mondta, hogya írtál, és hogya beteg vagyok, mi történt veled?

Biztosan futkároztál vagy sokat ettél...
Ha az ember 15 deka kenyér után 1 kiló kenyeret kap, az megárt.

Kezdenek feltápászkodni, menni,
több levelet nem tudok írni, csak ezt az egyet, amíg elfér a papí-
ron.

Sokat gondolok rád, rengeteg csókot raktam félre neked,
Édes, Aranyos, Kicsi. (1942)

Ki viszi át a geekeket?

Gépem, ha végleg lemerült,
hogy írok utolsó betűt?
Áramot ki ad, ha nincs áram?
Ha a törlést nem bírja már RAM?
Ki frissíti a jelszót, lángot?
És ki hoz újra biztonságot?
Ki szerel falban elégett
drótokat, vezetékeket?
S versblogomnak kicsoda állít
retweetjeivel katedrális?
Gépem, ha végleg lemerült,
Mi rajta volt, mind elmerült?
S ki viszi át a tartalmat mentve
az adatbázist emlékezetbe?

Bartók és Bánk

Sejted egy betű mellett állva,
mi volt az elválasztás túlsó oldalán?
Új kulcsot új falra írva, hogy
a sarkon túl mi maradt belőled el?

Megvan még, mi volt elharapott fél
szavad, és mi veszett el egy ros-
szul megoldott elválás után?

Vagy a másiktól, kit aztán a naptár
következő sorának első napján
egy sorral feljebb veszel észre,
a közönségben, megközelíthetetlen.

S amíg pereg rátok egy néma
film hamuja, talán sejted,

hogy hiába hallod a dallamot,
s hiába látod, hogy ő, hogy ott,
a kottát most nem te írod.

Szólnál fogatlan, s nem harapnád le
ajkáról se nyelved, se neved,
és most egy sorral lejjebb
nem az indulat fújna föl
felé, ha te máshol választanád el
azt a szótagot, hogy magyar.

Mit nekem annyi nő éhes aggodalma...

Mit nekem annyi nő éhes aggodalma,
ha úszhatok feléd éjszaka taván?
Fekhelyed, vánkosod puha meleg szalma,
szemednek sarkában vágyad pókfonál.

Csellengjen csak, ki kinn ragadt, nem beléd,
eméssze, feletted hatalma nincsen,
vágyba csomózva letérdelek eléd,
hatalmam fölötted szoros bilincsem.

És fonod körém könnyedből kék fonalad,
sóhajtod halkán, hogy puha szalma vágjon,
felejtéd sikolyod, lenyeled szavadat,
ahogy öllelek, kéred, az nagyon fájjon.

Kutyák melankóliája

Hajnalba egy kutyával folytattam eszmecezerét,
próbálom elbeszélni, noha nem értettem felét
sem, mit összehordott, kutyaságát nem tudta
teljesen levedleni, néha rendet vonított futva
maga körül, többi kutyák közt, hozzám vissza-
visszafutva, pipáját újra meg újra szájába kapva,
elterülve tovább magyarázott, ahogy magyarázom
most én is nektek, de nem hiszitek, látom;
mindegy, álmodtam hát, legyen ez egy álom.

Képzeld el, monda, képzeld csak el, ha mi mind,
kutyák, kicsik és nagyok, egyszerre vallanánk színt

nektek, megszólalnánk, s mi bennünk felgyülemlett,
rátok zúdítanánk, kivétel nélkül... hogy mit kellett
eltűrniünk, elviselnünk, mi van rengeteg bennünk,
ha holdra vonyítunk vagy szemetekbe nézünk.

Képzeld csak el, mondta tovább, s én elképzelttem,
hogy ha mind beszélni kezdenének, az a végtelen
szomorúság mind nyakunkba szakadna, esne,
csak ülnénk, s kutyánk társaságot keresne,
hogy elpanaszolja, mi bántja, mitől nyomorult,
hol fáj, mért hülye a szomszéd, mitől borult
ki már megint, hogy nem hagyta az az idéetlen tacszó,
hogy szóhoz jusson, mért zavarja a bevásárló zacskó,
ha alszik, mit enne, mit inna és mire gondol,
ha túl barátságosan közelít az a koszos komondor,
mi baja a terrierekkel, hol tart ma a világ,
mért rühelli a kertben virágzó muskátli illatát...
és képzeld csak el, mondta-mondta tovább,
ha minden kutya elsorolná minden fájdalmát,
hová lennétek... ha az otthoni kedves oktalan jószág,
ahogy ti szoktátok hívni, az ember legjobb barátja,
az emberre is úgy tekintene, mint legjobb barátira.

Hajnalban egy kutya, pipáját meg-meggyújtogatva
így magyarázott, s hallgattam lélegzetvisszafojtva,
feszengve, kétkedéssel, ahogy most ti engem, látom,
mindegy, csak álmodtam, ez csak egy zavaros álom.

(engedd a bolondot belőled el)

engedd a bolondot belőled el
eloldani bárhog is megvisel
nyomába engedj galambokat
merre egy törékeny ujj mutat

reptében feléd ha visszakup
csak engedd szájába ujjadat
csókjával harap majd az égbe fel
és bolondod éhesen visszanyel

Reggeli imádság

Bocsásd meg, Istenem és Atyám,
hogy királynő, akit szeretek,
csillagom, zavarom és hazám.
És bocsásd meg, hogy a többiek
pár bódító, könnyű bók után
koronát éreznek fejükön,
hogy csak övék az egész világ,
de nem jutnak át a küszöbön,
se túl egy használt hálósobán.
Értük kérlek, bocsásd meg nekem,
hogy nyomába együtt se érnek,
ki uralkodóm, szerelmesem.

Vanessa balladája

Vanessa, ó Vanessa,
hát nem szeretsz már, száddal
az úristen színe előtt sorolod
rövid életed lucskos bűneit,
Vanessa, ó Vanessa,
térdelsz ott angyalok között,
s el se hiszed, hogy ajkadon
búgó mély torok-hangon
már madárdal az istentagadás,
Vanessa, ó Vanessa,
lenyelni, hogy nem vagy, nem lehet,
kiköp az ember balra,
Vanessa, ó Vanessa,
s poklot üvölt az üres ágyban,
gyúri a lepedőt egymagában,
s csöpögnek belőle egy eskü szavai,
hogy aki téged mellbe lőtt,
az a féltékeny korzikai,
a nyílt utcán tegnapelőtt,
ép bőrrel meg ne ússza,
Vanessa, ó Vanessa.

Disztichonban tartósított szerelem

Szívemet átölelő polip, ez vagy, fogsz szorosan, hogy formalin én legyek így, és örök állapot ez.

A nyelvfilozófus halála (v1)

A zöld pávaszemű lány tarkón lőtte
a B terminál utasellátójában,
arcra esett, sálja kicsit fojtotta,
nézte hosszú lábát, elgondolkozott,
hogy a nyelv alatti nyelv alatti nyelv
vajon micsoda, ha nem egy csokor virág,
nem a megbocsátás, nem az ismeretlen,
vagy egy sikeres konferencia-előadás
a kortársak profi verseiről,
egy díszvacsora egy Nobel-díjassal –
többet ivott, felvitt egy egyetemista lányt,
kövek a szájban, ahogy érezte a nyelvét,
a nyelve alatti béna salakot,
a repülőúton vele álmodott,
a hiány költészete, a tárgyak formája,
ami a nyelv által válik mégis
elmondhatatlanból elmondhatatlanná,
a szinte tökéletes szövegelemzés –
nagyon régen, amikor a szemöldökfába
verte a fejét, leesett a lóról,
napokig nem beszélt,
feküdt forró és puha tenyerén, nézte,
ahogy a csillogó vérből egy béka iszik
a mítosz narratívája szerint,
és a tök süket dédi napokig olvasott neki –
nem kellett volna két scotch-nál többet innia,
mintha emlékezett volna a lányra,
a második sorban ült, vicsorgott,
kiöltötte a nyelvét a ppt alatt,
éppen arról beszélt,
hogy a modern költészet, például Marno
a nyelv alatti nyelvet hogyan sajátítja el,
ez egy folyamat, a haldoklás folyamata,
ahogy a műtét előtt lezsibbad az agy,
s minden sokkal élesebb, majd tompább,
s az igazi metafizika, ami ebben a nyelvben ölt testet,

az olyan, mint egy fejlődés utáni perc,
nincs katarzis, nincs megszentésgesülés,
ezek nem metafizikai fogalmak,
s akkor kirobbant a taps,
működött a könyvtárteremben szokatlan hasonlat,
két ukrán professzor, egy házaspár
hosszan gratulált, az asszony
nem akarta elengedni a kezét,
a fia verseket írt, felakasztotta magát,
ő érti, jajj istenem, ő érti,
koccintottak, Karlhaus a fülébe súgta,
hogy számítsen egy fél évre Linzben,
még nem hivatalos, két főre kap szállást, megoldjuk,
nincs két fő, mondta halkán,
nézte, ahogy ott topog
a múmárványon a két magas sarok,
anapesztus, jambus, két anapesztus,
és távolodott: – u – u – u u
a mítoszok nyelve, gondolta, a háború nyelve,
a háborús verseké, ezt értette Ady,
Apollinaire nem, de Pound, Ezra Pound,
máshogy Bernhard, és ha most ezt le tudná írni,
már csak a megfelelő példák kellene,
és kész a félév, világirodalom, ahogy kérték,
belelopva egy-egy magyart is, saját fordítását,
ha tudná, hol a tolla,
felemelte a kezét, érezte a táská barna bőrét,
ez értelmetlen: a barna bőrtáskát,
hogy nem lehet messze, megpróbálta az árnyékát,
húzni az árnyékánál fogva,
elmosolyodott, ez lehetetlen,
megkérte volna a lányt,
elindult volna a dialógus felé,
töredékekből nem lehet életművet építeni,
mintha ez jutott volna eszébe,
belefújt a vérbe, buborékozott,
elért a nyelv végére, a kimondhatatlanhoz,
ahogy nagyon rég a dédi is –
a megértés miatt akkor jön el,
amikor már semmit nem tud kezdeni vele,
gondolta, és miért ennyire olcsó
az utolsó gondolat.

A nyelvfilozófus halála (v2)

A zöld pávaszemű lány tarkón lőtte
a B terminál utasellátójában,
arcra esett, sálja kicsit fojtotta,
nézte hosszú lábát, elgondolkozott,
hogy a nyelv alatti nyelv alatti nyelv
vajon micsoda.

Erről beszélt tegnap is Linzben,
a lány a második sorban ült, középen,
vicsorgott, kiöltötte nyelvét a ppt alatt.

Éppen ott tartott, hogy a modern költészet
a nyelv alatti nyelvet hogyan sajátítja el,
ez egy folyamat, a haldoklás folyamata,
minden sokkal élesebb, majd tompább,
olyan, mint egy fejlődés utáni perc,
nincs katarzis, nincs megszentelés,
ezek nem metafizikai fogalmak,
és akkor kirobbant a taps,
működött a könyvtárteremben szokatlan hasonlat.

Nem kellett volna két scotch-nál többet innia,
felvitte a lányt, érezte a nyelvét,
a nyelve alatti béna salakot,
a repülőúton is vele álmodott.

Nézte, ahogy ott topog
a múmárványon a két magas sarok,
a mítoszok nyelve, gondolta, a háború nyelve,
ezt értette Pound, Apollinaire nem,
de Bernhard igen, és ha most ezt le tudná írni,
már csak a megfelelő példák kellene,
és kész a félév, világirodalom.

Ha tudná, hol a tolla, felemelte a kezét,
táskája után tapogatott,
megpróbálta az árnyékát, húzni az árnyékánál fogva,
elmosolyodott, ez lehetetlen,
megkérte volna a lányt,
elindult volna a dialógus felé,
belefújt a vérbe, buborékozott,

a megértés miért akkor jön el,
amikor már semmit nem tud kezdeni vele,
gondolta, és miért ennyire olcsó
az utolsó gondolat.

Egy fiatal tudós ars poeticája

avagy hogyan ismertem meg Barabási Albert-Lászlót

hétköznapi este volt, óriási zavarban álltam
egy pesti kézműves kocsmában frissen átadott
udvarában, és vártam, és álltam, és vártam,
toporgó türelmem skálafüggetlen hálózatában.

Csernának lesz itt nemsokára estje,
zöldséges című könyve persze érdekelt, de
egy ilyenre úgysem nagyon engednek be,
vagy lekésem vagy be sem jutok, történt ez utóbbi,
mert éppen a lépcsőn lefélni sem tudok.

két pont között legrövidebb nem az egyenes,
ha pincébe indulsz, lejáratot a padlásra keress,
s Annával felfelé mentünk, egy zseblámpa fénykörében,
ahol Csernát nem, egy wc-t viszont igen,
na azt sikerült találnunk, átjárót két világ között –
az irodalomnak ebben az elveszett paradicsomában.

hétköznapi este volt, s én egyre óriásibb zavarban
bámultam hat lépés távolságból, hogy mostanában
hol lakik a boldogság, ki barátságos, ki meleg,
s ki bámul bentről kifelé, s lát engem bekeretezve
egy hétköznapi este pókhálós pinceablakában.

s jutott eszembe számtalan szebbnél szebb,
de mégiscsak egy használható gondolat,
hol hat lépés reális, ott tizenkilenc még reálisabb.

gyerünk, megyünk körbe, s ezzel egyedül maradtam,
se nem udvarias, se nem megvalósítható nem volt
az ötlet, melynek szálaiba azonnal belekavarodtam.

a folytatás – lehetne érdekes, lapozzon át, ha unja –
szinte bárkivel megesik, hogy lemászik egy raktárba,
pofára pottyant egy ócska kanapéról, magára loccsant

fél korsó italt, két letört bútordarabbal feszeget
egy kilincstelen bejáratot, s megzavar egy nélküle is
nyugalom megzavarására alkalmas vidám programot,
ahová minden módon igyekezett, s ahová bárki más bejutott.

csütörtök este volt, s én óriási zavarban álltam
egy pesti kézműves kocsmá udvarában,
és vártam, hogy János végre bemutasson és...
kinyögjem... hogy örülök, hogy megismertem...
és elkezdjem hadarni, hogy olvastam és ismerem
a könyveit, és talán értem, és ha egy hálózat
térkép, ezt miért cáfolja egy költői kép,
és a világ miért Edison, és miért nem Tesla,
és így neki is talán-talán miért nincs igaza...
s egyszer csak már mondtam is a nevem,
amit se ő, s meglehet, tisztán én se értettem,
és visszakérdezett, és mosolyogva mondta,
hogy pont véletlenül Dániel Levente a fia,
mire én, azóta rendesen leforrázva,
csak annyit tudtam kiböki, hogy „Apa!!”

(otthon hallani)

otthon,
felhív halott gyermeked
anyja,
csupán a hangodat akarja
hallani

Mese a szerelemről

Egyszer volt, hol nem volt, hol kurta farkú malacokat
kergettek éhező családok és szurtos gyerekek,
az Üveghegyen és a Lezárt Határokon is túl
az Őrült Zsarnok Egyetlen Fia beleszeretett
egy világszép, ártatlan, fiatal énekesnőbe.
Szerelmük hirtelen szenvedélye elsöpörte
a titkolózást, az udvari intrikát, a görbe tekinteteket,
ám a zord és kegyetlen apa eltiltotta őket egymástól,
bimbózó románcuk virágoskertjét földdel tette egyenlővé.
A lány mélységes mély kiszolgáltatottságában
előbb az apa, majd a fiú végtelen dicsőségéről énekelt,
titokban így üzent tőle elszakított kedvesének.

A tehetetlen fiú egy másik nőt volt kénytelen feleségül venni,
s arája fülébe folyton folyvást reménytelen szerelmes
szavakat sugdosott, bizton tudva, hogy amit egy fülbe sűg,
elér egy másikig, s elharapott vágyai célba érnek,
s szerelme tudni fogja, amit tudni csak a széttépett szívek.
Titkos találkáik és lopott pásztoróráik helyét és idejét
eképp beszélték meg, és ritkán, nagyon ritkán,
ritkábban, minthogy valaki a Birodalom határain átjutott,
egymás forró ölelésében elfelejtették-elfelejthették,
milyen igazságtalan és rettenetes a világ körülöttük.
Így éltek-éldegéltek, hónapok-évek mentek-mendegéltek,
– százezrek haltak értelmetlen rút halált munkatáborokban,
családok, árvák és özvegyek, de a Birodalom erős maradt –,
mígnem a világszép énekesnő el nem árulta Élete Nagy Szerelmét,
s a halálig tartó egymásnak fogadott szép hűséget,
és a világ szégyeneként összefeküdt bárkivel és bármivel,
tetteit dalnokok zengték, szaladt-repült szájról szájra,
csontsovány madarak vitték ágról-ágról,
és szényenpírba borult a holsápadt ország.
Vagy mégsem így igaz, a hír hamis volt, a dal áruulás,
hisz semmi nem lehet ily kegyetlen, ilyen galád –
ám hiába találgatták elhallgattatott bölcsek, ezt meg annyi mást,
a Csalódott Örökös füléig el nem jutott, hogy még az is lehet,
mindez Egyetlen Egy Felesége aljas ármánya csupán
megzavarni az Ő bronzba ötvözött, de bolond férfiszívét,
hogy hálóba kösse s eltegye láb alól az Igazi-Igazi Szerelmet,
ki belőle soha nem lehet, ki belőle soha nem lesz,
s magának végtelen és örökkön örök helyet biztosítson
az Áthatolhatatlan Falakkal Körülzárt Birodalom
örököseinek anyjaként? Nem tudjuk, honnan is tudhatnánk...
A Hatalom Csúcsán Magányos Férfi sokáig ellenállt,
ám ahogy példaképei, sok kontinensen és évszázadon át,
végül összetört, s kínzó harag súlya alatt tehetetlen, kegyetlen
parancsot adott, Élete Nagy Szerelme ne lássa többet a napot.
És emberésszel felfoghatatlan, végső elkeseredésében
mindenkit el akart pusztítani, ki hozzá tartozott,
s mi rá emlékeztetette, eltörölni mindent a föld színéről.
Hatalma végtelen volt, dühének korlátot semmi nem szabott,
ezrek kerültek milliók közé, és milliók hatalmas sírokba,
s végül, megkoronázva tetteit, emléket állított magányos
magának,
titkos találkáik árnyas parkját is sóval hintette fel,
s helyére sötét betonból büszke felvonulási teret építtetett.
S ahogy gyengéden simogató két keze vasököllel lesújtott,
szíve úgy talált nyugalmat – s a Birodalom erős maradt.

PRÓZA

Az Úr Nyolcadik Kerülete

– részletek –

Leszámolás

Majdnem két éve történt, egészen pontosan 2014. március 3-án, este. Álltam a teraszon, egyik cigiről a másikra gyújtottam, kortyolgattam egy tejjel rendesen felhígított kávé, az aznapi híreket olvastam a telefonomról. A megszokott óbégatásokkal, danolászásokkal, szitkokkal-átkokkal, kihangosított családi étellel, egyéb morgó utcazajszennyezettséggel halk estében váratlanul lövések dördültek. Nem petárda, nem riasztópisztoly – ezeknek a hangja megszokott –, hanem pisztolylövések. Öt, hat, hét, nyolc. Ha jól számoltam.

Minden elcsendesedett, hallottam hirtelen kiélesedő érzékekkel, hogy mindenki más is élesíti az érzékeit. Egy-két kiállítás hallatszott odébról, pár utcával lejjebbről, de hogy pontosan honnan, azt a házak között gellert kapott visszhangból nem tudtam volna megmondani. Aztán szirénák, minden irányból, és a mozgolódás lent, hogy ha bármi van, akkor mindenki biztonságban tudja magát mielőbb, vagy a félt folytatás, vagy a rendőrség aktivitása elől.

Nem bírtam magammal, noha a torkomban dobogott a szívem is, azonnal utcai ruhába ugrottam, bedobtam a táskámba a fényképezőgépet, és már a lift tükrében néztem meredten a tükörképem adrenalintól elsötétülő szemébe.

Találomra nekiindultam a tér felé, sokat nem is kellett keresnem, a fények és a kiáltás a Dankó utca mélye felé sűrűsödött. Egyre lassabban, autótól autóig mentem előre, minden neszre, az árnyékok legkisebb rezdülésére is felkaptam a fejem, így araszoltam a rendőrautók felé.

Elállták az utat, mentő is érkezett, kérdezgették az utcán állókat vagy a kisereglő lakosokat. Sérült, ha jól láttam, nem volt, ahogy a sápadt barna arcokon játszó villogó fény hamar megunható játékan túl sem néznivaló.

Mint később a rendőrség hivatalos honlapján megtaláltam, a következő történt: „A jelenleg rendelkezésre álló adatok szerint a négy férfi ismeretlen társaikkal 2014. március 3-án 16 óra 10 perc körüli időben megjelentek a Budapest VIII., Dobozi utca egyik társasházánál azért, hogy a sértettet megfélemlítsék. Botokkal és kardokkal felfegyverkezve érkeztek a helyszínre, így akarták a kerületi kábítószer terjesztés és területelosztás kapcsán kialakult konfliktust tisztázni. A keresett személyt nem találták meg lakcímén, ezért a gyanúsítottak

és társaik felkutatták a férfit és ugyanazon a napon 20 óra 45 perc körüli időben egy Budapest VIII., Dankó utcai társasházhoz mentek legalább öt gépjárművel. Az autókkal konvojba rendeződve érkeztek a helyszínre, ahol észrevették a sértettet rokonai körében. Ekkor az első két járműből több lövést adtak le az utca másik oldala felé, ezáltal három ott parkoló gépkocsit megrongáltak. A támadás során személyi sérülés nem történt.”

De ez későbbi hír, aznap este még mindezt se én, se senki nem tudhatta, és más részletet sem, ami érdekes lehet. El is indultam hazafelé, de ahogy ürült ki szervezetemből az izgalom, úgy lassult le a mozgásom, úgy nehezedett lépésről lépésre a járásom, le is kellett ülnöm a Kálvária tér buszmegállójában, és rá is kellett gyújtanom, hogy valamelyest magamhoz térjek.

Alig voltam ott pár percre, odajött hozzám egy csinos, fiatal lány, leült mellém, és megkérdezte:

– Van cigid?

– Van – vágtam rá, és mutattam neki a félig elszívott szálat.

– Ezt már tizenketten mondták ma nekem – sóhajtotta.

– Sokat dohányzol – válaszoltam ráérős fecsegő hangszúllyal. Örültem, hogy oda keveredett mellém, és beszélgethetek valakivel.

– Egyik sem adott – válaszolta, de akkor már kínáltam is a dobozból, s gyújtottam is meg óvatosan a cigijét, vigyázva az arcába lógó tincsekre.

Ültünk egymás mellett, szívtuk a ciginket, azt hittem, ennyi volt, s máris kimerült minden lehetséges témánk. Félig szívta csak el, mikor rám nézett:

– Te nyomozó vagy?

– Nem – válaszoltam.

– Pedig úgy nézel ki.

Kezdtem magam kellemetlenül érezni.

– Ez nem egy film – mondtam, jobb nem jutott az eszembe.

– Akkor jó – nyugodott meg, és közelebb húzódott hozzám, de épp csak annyira, hogy a felőlem sütő közúti lámpa árnyéka betakarja a testét.

– Nagyon szomorú nap ez – mondta.

– A holnap vidámabb lesz, nem?

– Nem tudom.

Könnyek gyűltek a szemébe, ahogy nézett, méregetett, majd elcsukló hangon folytatta.

– Apám lelépett egy tizenhat évessel, a húgom is elköltözött, anyám egyedül van, segíték neki. Decemberben jöttem vissza Amszterdamból. ... Ott jó volt. Volt munkám. Éppen elég. ... Itt még olyan munka sincs. Éhen fogunk halni, vagy visszamegyek.

Jött egy busz, ráérősen megállt.

– Ezzel most elmegyek – mondta.

- Persze – mondtam.
– Találkozunk még? – fordult vissza már a busz belsejéből. Válaszom elnyomta a csukódó ajtó szusszanása.

Nénike

Nemrég hazafelé utaztam a kilences buszon, és leültem egy töpörödött, csupa ránc néni mellé, ő rám nézett.

- Maga is elfáradt?
– Azt hiszem.
– Jó itt ülni, végre nyugalom van.

A következő megállónál felszállt egy kutya a gazdájával. Mire a néni, félig talán nekem, de inkább maga elé, magának:

- Nekem is volt egy kutyám...

Rámosolyogtam.

– Még a férjem hozta haza. Hatalmas kutya volt, alig bírtam vele, csak úgy ráncigált a lépcsőn is lefelé. És mindig szaladni akart, tele volt energiával... És rengeteget evett, azt meg már egyedül nem bírtam, el kellett adnom. Jött is érte egy ember, egy tudja, olyan... Nem szeretem kimondani... És elvitte, azt mondta, gyerekeknek lesz. Sajnáltam szegényt, nagyon összenőtünk, de hát... Aztán hiányzott, s gondoltam két nap múlva, megnézem, mi lett vele... Megvolt a cím, nem volt messze, hát átsétáltam...

A néni szemébe néztem, tovább mosolyogtam, folytatta.

– Kerestem ott azt a férfit, ott volt, kérdeztem, hol a kutyám, nézett, mintha nem értené, kérdeztem megint, hát hol a kutyám, nézett s hátramutatott az udvarba, ott volt...

Kinézett az ablakon, elcsuklott a hangja.

Ott volt... s hát ették a gyerekek... a levágott farkával meg piszkálták egymást, úgy játszadoztak.

És könny helyett a nénike arcán a ráncok, csorogtak le az üres árkok.

„Az én lyánykám...”

Egyszer volt, hol nem volt, már nem is tudom, pontosan merre, de tán valahol ott, hol a Corvin-negyed csillogó megapolisza erős csókot nyom az alföldi tanyavilág utolsó józsefvárosi korcsmája fehérre meszelt orcájára, s a rekkenő hőségben megpihenő utazó az árnyas kerthelyiségből nézi-nézheti a tőszomszéd telken nap felé törő függőleges vasbeton szerkezet ága-bogait.

Errefelé esett egyszer, nem is olyan régen, hogy egy népes família lányai és asszonyai mentek-mendegéltek hazafelé. Az egyik kislány,

talán három-, talán négyévesforma, szaladt veszettül egy bokor felé előttük. Gyakran látni ilyet gyermekektől, kissé fejnehezen előredőlvé.

Az egyik fiatalasszony, édesanyja talán, gondolom, ráripakodott erősen, de annyira mégsem, hogy a fákról is aláhulljanak a madarak:

– Ne rohanjál! Ott a sötét! Ott a mumus!

A kislány, érezve a törődést háta mögött, rákapcsolt a tempóra, és selypítve rikoltozott, ahogy torkán kifért.

– MEGÖJÖÖÖÖÖM!

A fiatalasszony, valamiféle elégedett büszkeséggel a többi felé fordult, körbehordozta tekintetét

– Az én lyánykám.

Az egyik öregasszony, csak úgy foghegyről, halkan kiköpött.

– Vagy a Józsié, rohadjon meg, meglássuk.

„Vagy boszorkány...”

Egy szamárköpésnyivel odébb, a vasárnapi zárva tartás kiskapujának szemöldökfáján újonnan megkapaszkodó családi kisbolt bejárata előtt máskor meg az esett, hogy egy fiatal cigány anyuka ringatta a sportbabakocsiban két és fél, háromévesforma göndörödő fürtös lyánykáját. Várták, aki benn vásárol, köréjük meg odagyúlt, aki ilyenkor szokott, mindenféle korú, szándékú és sorsú emberek.

A duruzsoló létösszegzések és egyhangú panaszkodások közepette így szólt a lyányka, így kérdezett:

– Anyuci, mi van odaírva?

– El tudod már olvasni, szentem – felelt az anyja.

S lyányka betűzni kezdte, mit kinézett magának.

– N... Y... I... T... NYIT... V... A... VA... nyitva?

Édesanyja szája egyszerre gyermekére és kifelé-befelé büszke mosolyra húzódott, miközben szabad kezével a kótyagos-rendezetlen gyermekfürtökbe túrt.

– Igen.

Hallva ezt egy cigány öregasszony – az a szoknyás, mindenhez értő, mindenbe beleokoskodó, hangosan átkozódó és halkán áldó fajta – mégsem bírt magával.

– Kiolvasta? A kisgyermek olvasta ki? – érdeklődött, mintha reszelővel vágnának burgonyát.

– Igen. Gyorsan megtanulta... Megy neki. – válaszolt udvariasan az édesanya, szeme sarkában számomra érthetetlen halvány csillogás

– Hány esztendő? – reszelte tovább az öregasszony.

Többen odafordultak kíváncsian – szemernyi érdeklődés hajnalpírja elfáradt lelkük szürke éjszakáján –, hátha történik valami. Megállt szájukban a szotyti, kezükben az ampullás üveg. Az édesanya

zavarba nem kerülve a köré tömörülő csend varjai között ekképpen válaszolt:

– Éppen csak három.

Egy férfi elismerőt füttyentett, egy másik csettinteni próbált, nem sikerült, megint megpróbálta, nem sikerült, s rámeredt kezére, mi romolhatott el, mi nem működik, aztán zsebre vágta, mi sem történt.

De az öregasszony, ha már rákérdezett, nem hagyta annyiban.

– Ennyi okossággal államtitkár lesz belőle! Vagy miniszter, ha nem vigyázol rá!

A többi helyeselt, bólogatott, valaki kimondta helyettük, mi eszükbe sem jutott.

Kívül a gyermek köré rendeződő bűvös körön, pár lépéssel odébb egy fáradt tekintetű vézna kis kurva kiköpött, dörmögni kezdett maga elé, hogy csak én hallottam, ki épp előtte mentem el, hátrahagyva e díszes társaságot:

– Vagy boszorkány... ha Ő nem vigyáz rá.

Szombat délután

Egy szombat délután ütem otthon, hol máshol, a nyolcadik kerület közepén. Néztem a tévét, elmélkedtem, csengettek. Kelletlenül feltápaszkodtam, kinyitottam az ajtót, egy fiatal vietnami házaspár és egy kisiú állt velem szemben. Kérdő tekintetem artikulálását meg sem várva a vietnami nő köszönés nélkül hadarni kezdett.

– Szeretnénk lakni itt.

– Nálam? – vágtam rá gyorsabban, mint hogy meg tudtam volna döbbenni.

– Igen.

– Mi lakást keresünk – kontrázott rá a férfi.

Gondolkodás nélkül toltam vissza az ajtót.

– Ez már foglalt.

–Az kár. Kár. Másik? – sajnálkozott a nő

– Próbálják meg szemben.

– Ott van név. Nem jó.

– Nem tud lakást? Két szoba.

– Vagy telefon. Fel lehet hívni – sietett segítségére a nő.

Elborult a tekintetem.

– Kit?

– Akinek van lakás.

– Ahol lehet lakni.

Próbáltam segíteni, hátha a csak keresik a megfelelő magyar szót.

– Albérlet?

A nő rázta a fejét, hogy nem, nem erre gondolt.

– Lakás.

– Két szoba, két fő, két szoba – tette hozzá a férfi, mintha papírból olvasná.

Eszembe jutott valami, vagyis inkább valaki.

– És a gyerek?

Erre a nő megilletődött, oldalra lesett, és értetlenül vissza.

– Nem tudom azt. Nem ismerem.

Bogánics

Beugrottam tehát az egyik útba eső kisboltba. A vásárlói oldalon – az erődítménynek is beillő pulton kívül – csak egy fiatal srác állt. Kezében egy pakli kártya, mindenféle bűvészmutatványokat mutatott a két eladónak, azok meredten bámulták villámgyors mozdulatait, s rendre meghökkentek, amikor pont az a lap került a pakli tetejére vagy bújt elő a ruhaujjból, farzsebből, kólásdobozok közül, mire korábban ráböktek.

A fiatal srác arról győzködte őket, hogy csak még egy trükköt mutat, csak még egy trükköt engedjenek meg neki. Mindent meg is csinált, egészen elképesztő és kártyákat a levegőben táncoltató akrobatikus mutatványokat is.

Mint kiderült, ahogy én is lenyűgözve melléjük helyezkedtem, így szeretett volna fizetni. Kártyatrükkökkel! És így is fizetett! Trükkönként faragott lefelé az árból, míg el nem fogyott a tartozása, s át nem vehette – hiszen megdolgozott értük – a két zsemlet, a konzerv halat és a másfél literes almalevet.

Mondtam neki, szeretném lefotózni.

– Persze, semmi akadály. Szia. Bogánics vagyok – válaszolta.

Kimentünk a Kálvária térre, az új lámpák fénykörébe, elkezdtem állítgatni a gépet, ő meg szórakozni, játszani, bűvészkedni a kártyákkal.

Alig kattintottam négy-öt fotót, elment az áram. Elment az áram a teljes környéken. Ott botorkáltunk hát mindennek nekiütközve a teret ellepő, földet beborító sötétségben.

Pár nappal később, a kilences busz reggeli heringtömegében észrevettem Bogánicsot. Ott is, akkor is állandóan mozgott a karja, a keze. Ahogy láttam, a világot teljesen kizárva csak gyakorolt és gyakorolt. Átfurakodtam hozzá, kérdeztem, hogy van.

– Kitaláltam néhány új trükköt. Nyújtsd ki a kezed, megmutatom.

Mutatta is. Egyszer, majd még egyszer.

– Ezt szoktam a rendőröknek is mutatni. Kártyázom, igazoltnak, aztán nem hagyom őket... Ne tudd meg, mennyire nem figyelnek. A legátlátszóbb trükköt sem veszik észre... – Kinézett az ablakon, folytatta – Kell vennem egy új paklit. Teljesen elhasználtam ezt is. Négy-

öt naponta cserélnem kell. Erre költöm minden pénzemet, de nem tudok mást csinálni, nem bírom ki nélküle. A kártya az én drogom.

Még beszélgettünk pár percet mindenféléről, majd elköszöntünk egymástól, leszálltam. Azóta nem, soha többé nem láttam Bogáncsot.

Rendőrr

Tegnap késő éjjel megéheztem, leugrottam a közeli éjjel-nappali kisboltba.

Egy cigány fiú is – még legénytoll sem pelyhedzett igazán az orra tövében – ott ácsorgott a megfáradt trógerék, álmos munkások, dologtalan törzsvendégek és műszakot kezdő olyan lányok, azaz a megszokott vásárlóközönség között. Áhítatosan nézte a lakattal lezárt hűtőben a jégkrémeket, majd a lassan türelmetlenné merevedő eladóhoz fordult.

– Képzeld, felvettek rendőrnek.

Az eladó elröhögte magát.

– Téged? Hát hány éves vagy?

– Tizenöt.

– Jó vicc – s közben már annyira röhögött, a könnyét is törülgette.

– Nem vicc. Most ballagtunk. Sikerült a felvételi. Megyek szakközépbe – hadarta a gyerek.

– És rendőr leszel?

Erre már többen is kezdtek odanézegetni, a megfáradt trógerék sóhajtoztak, az álmos munkások felvonták borzas szemöldöküket, a dologtalan törzsvendégek úgy tettek, mintha épp dolguk közben szakították volna félbe őket, az „olyan lányok” meg szempillájukat sűrűn rebegtetve laposan odapillogattak.

A cigány fiú körbenézett – mint pár évvel korábban, amikor az iskolai színjátszó körben a népmesék legkisebb fiújának választották –, kihúzta kamaszosan vékony magát, kinyomta mellkasát, és annyi magabiztossággal válaszolt, amennyit tüdejéből ki tudott préselni.

– Igen.

Egy nagydarab férfiú, aki eddig mindenki mögött, éppen csak a boltba beférve álldogált, Sinkovits Imrét megidéző, a tér minden kis zegzugába behatoló, súlyos terheket cipelő és nehéz tragédiákat sejtető, erős orgánummal megszólalt.

– Én is rendőr akartam lenni...

Összeszűkülte szemmel ránézett a fiú, s végigmérte, mint aki csúnya ugratástól tart.

– Ez a vicc!

Kettejük között megnyílt a társaság, senki nem tudta, ebből mi lesz, de ahogy errefelé lenni szokott, bármi is lesz, az nagyon gyorsan lesz, s akkor már nincs az az ampullákkal finomra csiszolt reflex, amellyel ki lehet maradni belőle.

Óvatosak az itteniek, hamar megérik a levegő megritkulását vagy összesűrűsödését. Megfeszülten egymásra nyomakodtak, és néztek hol jobbra, a jégkrémeknél álló fiúra, hol balra, az ajtót betöltő, tagbaszakadt férfiúra.

Amaz kivárt, vagy úgy tűnt, mint aki kivár. Visszagondolva, inkább csak végigfutott benne egy féléletnyi annyi minden, leszegte üstökét, és mint aki egy nagyon hosszú mondat végére ért, megszólalt halkán.

– Én is rendőr akartam lenni... Aztán biztonsági őr lettem. Ennyi tellett.

A társaság nem erre számított, fészkelődni kezdtek, az egyik tróger ásított, a másik oldalba bökte, a munkások lökdösődtek, adjanak már nekik rendesen helyet, a törzsvendégek – egy vörös fejű férfi és zaklatott tekintetű neje – kásás beszéddel elégedetlenkedtek, mikor kerülnek sorra, a lányok meg vihogtak és fürgén vakarózni kezdtek – ott, hol se mondani, pláne nem írni nem illik.

A fiú vágott egy grimaszt és visszafordult az eladóhoz.

– Mennyibe kerül ez a dinnyés jégkrém?

– Az? Az kettőhús.

A fiú belenézett a tenyerébe, még egyszer megszámolta az ott pihenő négy ötvenest, megrándult a válla, arcára mosoly telepedett.

– Nem baj. Épp egy húszas hiányzik.

Az előbbi férfi valahogy mellé került közben, s ahogy a fiú megfordult volna kifelé menet, megfogta a vállát, visszatartotta.

– Ez a te napod, rendőr. Kipótolom. Mennyi kell, húsz forint? Tesék.

Rendőrsztori

A Kálvária téren épp vártam a buszt, mikor a szemem sarkából észrevettem, hogy két rendőr kocog erős igyekezettel a megálló felé. A nézésbe belefeledkezve úgy maradtam, azok meg izzadtak, lihegték, fújtattak nagyon, majd eltempóztak mellettem.

– Elérjük, levágunk, így kell! – lihegte nem minden pedagógiai célzat és intonáció nélkül az idősebb arcú, jól táplált, bumfordi mozgású rendőr. A fiatalabb kocogott utána engedelmesen, hosszú végtagjai meg csapódtak minden irányba, ahogy hórihorgas alakja jobbra-balra kilengett.

Haladási irányuk ívén ott ácsorgott, nézelődött, vakarózott egy fakó bundájú, állandóan mosolygó pofájú kutya. Valamitől – talán egy bogártól, talán egy minden előzmény nélkül eszébe jutó kölyök-kutyakori rémálmától – egyszer csak megijedt, s ijedtében hirtelen lendülettel odébb ugrott és vakkantott egyet a sűrű levegőbe.

A fiatalabb rendőr a kutya elől oldalra szökkent, reflexből pozíciót vett fel, majd látta is azon minutumban, amaz nem támad, nem fenyeget, vele aztán nem törődik, visszazökkent hát a kocogás ritmusaiba.

Eközben valahogy kicsúszott tartójából gumibotja, végigpattogott a járdán, s épp az iménti kutya lábánál hevert el álmoskás nyugalomban, annak érdeklődő pislogásától követve.

– Őrmester úr, őrmester úr, baj van! – hadarta egy levegővel. – Őrmester úr, baj van.

Az vissza se nézett, csak ismételte, hol hangosabban, hol halkabban, egyre vérnyomásosabb fejjel a magáét.

– Elérjük! Elérjük, fiam, el kell, hogy érjünk!

A fiatalabb, elbizonytalanodva, hogy ilyenkor mi lehet a vonatkozó szabályzat, megtorpant.

– Baj van! Őrmester úr, baj van!

Az idősebb elérte a buszt, felugrott, s még ugyanazzal a svunggal sarkon fordult, erősen megszorította, tartotta az ajtót. A fiatalabb ebben a pillanatban megtorpant, megállt, visszaporoszkált a gumibotért, a kutya szomorú tekintetétől kísérve felvette, megtörölte, a helyére csúsztatta és ellenőrizte, szorosan tartja-e a pánt.

A buszvezető végignézhette a jelenetet, nem sietett sehová, a busz állt, várt türelmesen.

Vége a fiatalabb is felszállt, megtörölte verejtékcseppektől csillogó homlokát, megköszörülte a torkát, megigazította a ruháját, és egy ritmussal hamarabb tekintett körbe, egyesével mindenkin megpihentetve a tekintetét, minthogy visszanyerte volna az egyenruhája által sugárzott daliás tekintélyt és magabiztosságot. Végül az őrmesterre nézett, kicsit úgy, mint egy kisfiú a nagyobb unokatestvére, miután betört a labdával egy ablakot. Az meg már bőszen a recsegő rádiót fülelte, majd egy levegővel hangosan kijelentette, mind önmaga, mind a jelen lévő állampolgárok megnyugtatóra és szubjektív biztonságérzetének fokozására:

– A Szigonynál vannak. Eléjük kerülünk! Már a markomban érzem őket! Jó kis üldözés lesz!

Nagy sapkás törpe

A minap a Kálvária téren, a buszmegállóban álldogáltam. Egyszer csak, mintha a föld alól ugrottak volna elő, ott termett mellettem egy nagy sapkás, karakán törpe és egy fekete bőrkabátba nyakig begombolkozott, ősz hajú és bajszú férfi.

Minden különösebb bevezető vagy mellébeszélés nélkül a törpe rögtön a tárgyra tért.

– Jó napot kívánok, kedves uram! Tudja, hogy ki uralkodik a világ fölött?

Az önkéntelenül kibuggyanó röhögést visszanyelve, nagy komolyan a szemébe néztem, egyenest a szemébe, és gondolkodás nélkül visszakérdeztem, a helyzethez leginkább illőnek érzett, legmegfelelőbb válasszal.

– Barack Obama?

Ám a törpe nem jött zavarba, látszott, nem először teszi fel a kérdést, és nem is én leszek az utolsó, akihez így lép oda.

– Nem, ez fölötte áll.

Mire én:

– Obama felesége?

– Nem! Ezek még feljebb állnak.

– Több felesége van?

– Az is lehet, felvehetik bármelyik alakját, az összesét is!

Kezdtém kifogyni a válaszokból, engedtem tehát, hogy kibukjon belőlem valósnak, hitelesnek, átéltnak, igazinak színlelt őszinte megdöbbenésem.

– Úristen!

Mintha csak ezt várta volna, azonnal ráugrott a törpe.

– Nem! – és pöttöm öklével csapott egyet a levegőbe – Hanem a sát...

A másik, a bőrkabátos tett egy lépést felém, és nehéz karját a törpe vállára ejtette. Az észbe kapott, várt egy lélegzetvételnit, bizalmaskodva közelebb hajolt, és suttogva folytatta.

– A... az, aki megtagadta azt, akit Ön is említett.

Én meg naivan, ám annál hangosabban visszakérdeztem, mintha nem érteném.

– Isten?

Erre teljesen kétségbe esett, csapott egyet jobbra, egyet balra, hadonászott a feje fölött a levegőben. Az ősz hajú és bajsú férfi meggyanakodva forgolódni kezdett, mindenkin megállt egy pillanatra szúrós tekintete, végigmérte őket. Látszott rajta, még arra is felkészült, hogy most szakad ránk az ég vagy felnyársalnak lángoló pallsokkal az Úristen angyalaivá átváltozó, a buszmegállóban ácsorgó kerületek.

Álltam ott én is, vártam egyre kíváncsibban, ebből mi lesz, hová lyukadunk ki. A törpe egyszer csak megragadta az ingem ujját és fel-felugrálva az arcomba kezdett kiabálni.

– Ne mondja ki! Ne mondja ki! Nem szabad kimondania! Azt nem szabad!

Hogy véget vessek éppen csak szárba szökkenő barátságunknak, de főleg annak, ami mindennek a kezembe kapaszkodó, ugrálva sipító részét jelentette, elütöttem volna valami viccel vagy távolságtartó udvariassággal az egészet. Még nem tudtam pontosan, mit akarok

mondani, de a szám már nyílt volna, ám mielőtt egy szótag vagy fia hang kibukott belőlem, a törpe a másik karomat is erősen megragadta, és újra suttogni kezdett, de annyi levegővel, hogy arcomon is éreztem a leheletét.

– Ezek mindenhol ott vannak! Ezek mindenhol ott lehetnek! Adok inkább egy meghívót, vasárnap tíz órára. Rajta van a cím, háromszor kell csöngetni, aztán még háromszor, összesen hatszor. Mi ott szoktunk összegyűlni. Ott majd beszélgethetünk... Ott biztonságban vagyunk.

Szomszédok

Zárva a kapu, nem nyitja a kód. Ügyetlenül keresem a kulcsom. Újabban bezárják. Nem csak éjszaka, nappal is. Szerintem felesleges, ráadásul kényelmetlen. Késő délután van, egy órával az átlagos munkaidő után. Mindenki jön, megy, mindenki keresi a kulcsát, mindenki káromkodik, miért zárták be, mindenki bezárja maga után.

Kinyitom, és a kapuban nekem szalad egy középkorú férfi. Nem ismerem, mintha ez számítana. Újabban egyre kevesebb embert ismerek, gyorsan változnak, gyorsan cserélik egymást. Valaki csak egy-két hónapra költözik ide, aztán megy tovább. Néha családdal, néha egyedül. Először még érdekelt, ha a folyosóra jöttek. Kedvesen becsöngettem, köszöntem, bemutatkoztam. Kölcsön kértem fúrót, hosszabbítót, serpenyőt.

Egyszer egy velem egykorú lány megkérdezte, van e nálam itthon süti. Majd szemérmesen bekukkantott a lakásba. Végigmért. Alakra, lakásra, családi állapotra – mindenestül.

– Nincsen – mondtam, mikor körbeért a kíváncsisága.

– Gondoltam, lehet véletlenül – Kacsintott, és felhúzta vállára a kinyúlt rózsaszín ruhát.

Azt hittem, ismerkedik, akar valamit, át akarna jönni. Vagy csak összejární. Néha. Észrevette, megvonta a vállát, várt valakit. Egy fiút, akinek sütit ígért. De nincs süti, ő nem akar sütni, az anyja beteg, a barátnői nyaralnak, más ötlete nem volt. Egy hónappal később valaki csavarhúzóval kaparta le a nevét a postaládáról.

A lány után nem sokkal egy család költözött abba a lakásba. Este is, reggel is hallottam a gyereksírást, meg láttam a méretes babakocsit az ajtó előtt. Hozzájuk én csöngettem be, vittem egy fél tányér sütit. Gyerekek, süti, már túl is gondoltam.

Az anya volt otthon, résnyire nyitotta az ajtót, először a karján ülő gyerek tűnt fel, majd nyolc hónapos hasa. Mondtam, a szomszéd vagyok, ez itt süti, az ott gyerek, és néztem rá, szerintem kedvesen, hogy már túl is beszéltem ezt az egészet. A nő térde magasságában

kibukkant egy kislány feje, kérdően bámult, tompa fényű felnőtt szemekkel – nem kíváncsian, inkább ellenségesen.

– Akar valamit? – kérdezte az anya.

– Hoztam sütit – ismétellem meg.

A kislány erre szemlátomást megélénkült.

– Sütii, anya, sütii! – sipította.

Az anya erre mintha megenyhült volna. Vagy inkább beletörődve feladta az ellenállást. Úgy engedte el a bizalmatlanságot, ahogy az ajtót is hagyta kinyílni. Feltűnt a másik karján is egy gyerek. Ikrek voltak. Műanyag motorján egy következő ügyetlenkedett a szétdobált cuccok között az ajtó felé. Már láttam a teljes szobakonyhás lakást. Rengeteg játék szanaszét, jobbra dobozok, balra még egy babakocsi, egy bicikli és még egy műanyag motor. Egy következő kislány az ablak elé rakott TV előtt heverészett. A sipításra ő is megfordult, elkezdett mászni az ajtó felé. Szájában egy plüss patkányt szorongatott. Rám vicsorított, morogva többször megrázta a tejfogai igazgyöngyei közé harapott patkányt.

– Köszönjük. Köszönjétek meg a bácsinak – mondta a nő, amikor leraktam a lába elé a tányért. A gyerekek köré helyezkedtek, egy pillanat alatt befalták, a morzsákat is kitakarították. Az egyik elkezdte a tányér alját nyalogatni, a nő megbökte a lábával, erre értetlenkedve abbahagyta.

– Most már nem kell itt hagynia a tányért. Fogja meg, vigye el – mondta a nő, és már zárta volna az ajtót. Egyre ingerültebbnek látszott.

– Persze, persze, csak gondoltam, átjövök, köszönök, bemutatkozom – motyogtam, ahogy négykézlábra álltam, hogy még kintről elérjem a tányért.

– Akar valamit? – kérdezte éles hangon a nő, már zárta volna be az ajtót, teljesen máshol járt.

Nem tudtam mit válaszolni, becsukta az ajtót, hallottam a kulcs zörgését, térdeltem a tányérral a kezemben, egy pillanatra nekitámasztottam zavaros homlokomat a hűvös lakkozott fának.

Egy férfi fordult be a folyosóra, határozott léptekkel közelített, kezében két szatyor. Megállt pár méternyire, hosszan kifújta a levegőt.

– Ki maga? Akar valamit?

Egy hét múlva elköltöztek. Ennyi gyerekkel nem lehetett könnyű.

MÚFORDÍTÁSOK

Samuel da Costa: Fény és sötétség

As luzes e as trevas

Maura Pataxó Hã hãe hãe

Fény és sötétség között!
A Mesemondó...
Fut kétségbeesetten.
Át a sűrű és végtelen bozótokon.
Mennydörgés hangja a fűben...
Kutyák veszett ugatása...
A rabszolgavadász gyűlöletes füttye.
A szomjúság...
És az éhség...

Fény és sötétség között...
Ott van az életem és a tiéd...
Az értelem korának rideg tekintete!
A tekintetem...
Elveszett a semmiben.

Fény és sötétség között!
Istenek, legyetek irgalommal.
Ebben a nyomorúságos órában...
Könyörüljete rajtunk...
Lángok nyaldossák az ártatlan lelkeket.

Fény és sötétség között.
Rideg tekintetét rám szegezi.
Ujja rám mutat...
Egyenesen az arcomra...
S elhallgattatott.

Lángok nyaldossák a testet...
Az ártatlan lélek feláldoztatott...
A köztérre állított máglya tüzeiben.

Őrültkacaj körülötte.
Igazság és hazugság körülötte.
Középen áll az inkvizítor...

Engem figyel, az éhes vadállat.

S lángok egyre magasabbra csapnak.

Az én életem...

És a te életed között...

Végtelen szakadék tátong.

Feneketlen gödör!

Életek, egymástól elszakítva.

Igazság és hazugság között!

Landa Wo: Tudatlanság

Ignorância

Tchimpadou!

Nem tudom!

Nem ismerem anyanyelvem hangsúlyait,
egy nyelv valamikor a küszöbről szanaszét hajigált szókincsét.

Nem ismerem az ősök neveit.

Sem Ngoumini apjának nevét, sem Tchilongo bátyjának nevét,
sem azokat, akik a sírokra a neveket vésték.

Nem tudom, hogy hívja táncba a szél a kalászba szökkent vetést,
a kölesmezőkön, melyeket sárgára facsart a bizonytalanság.

Nem tudom, hogyan válnak a bölcs tanácsok mesékké, a történe-
tek legendákká.

Nem ismerem az özvegyasszony éjféli fürdőjének szertartását.

Még kevésbé a körülmetélés beavatási rítusának jelentését.

Nem tudom, mit üzennek az álmok.

Vagy meddig tart és hol ér véget a kultúrárom!

Jaj, ez a haláltusáját vívó fiatal lány!

Nem tudom, még nem tudom,

hogyan beszéljek a holtakkal.

A hősök szellemével, akik ellepik a ház sötét folyosóit,
mikor a kutyák keserves nyüszítése szétömlik a hűvös éjszakában.

Sangwangongo Malaquias: Hai kai a nu

1

A majomkenyérfa
zöld gyümölcse fakasztja
a szeptemberi esőt,
ahogy jelzi előre
a kőrisbogarak
repülése is:

Egy álom összetört e forró éjszakán.

2

A gondolat heves
magányában
egy szürke ló felnyerít:

Egy fájdalmasan kihunyó élet.

3

Eső dobol
a kormoránok
megvető pislogásában:

Illatod a szerelem lobogója.

4

Tested
hosszú utazása
és a hosszú csók,
amit elfelejtettünk:

Matrindindék éneke a felgyújtott éjszakában.

5

S arcom elmerül
a mustban, mely
égi gyönyörödből fakad:

Kielégült testek, szívek örömnépe.

Ivan Perdigão (Lubango)

Keresem

Proкуро

A város utcáin
A kopott, öreg járdákon
Az utcai lámpák gyenge fénykörében
A kimerült emberek között
Keresem...

Keresem...

A forgalom közepén állva
Dudák hangjában, a véget érő munkanap szagában
Gyanús alakok cinkos pillantásaiban
A feszült arcokon

Porban és zihálásban
Izzadó testek verejtékcseppjeiben
Ismerősökben és ismeretlenekben
Arctalan emberek hallgatásában és beszédében
Keresem...

Minden éjjel, minden nap
Minden gondolatban, minden ösztönben
Minden értelmetlen és értelmes hangban
Minden vallomásodban és titkodban
Keresem...
... és nem találom...
... a mosolyodat...

José Jackson Coelho Sampaio: Minimális óda az időhöz

Ode Mínima ao Tempo

/ minden nyomás a spray-n / ahogy kilő az olajos folyadék /
felhasítja a köröm a laminált csomagolást / ezek az idő mutatói /
túl a víziórákon / a faliórákon / éhség és bőség /
fájdalom és megkönnyebbülés / álom és virrasztás / tél és nyár vál-
takozásán

/ így / kiszáradt habok / üres orvosi cseppentők / törött plasztik-
kártyák /
ezek az idő hordalékai / melyek összegyűlnek / a csomagolások-
ban /
a padlásszobákban / az orvosi hulladéktárolókban / a halálprotézis

/ a mindenható szemét

/ minden nap / sötét és ugyanolyan nap / kidobok üvegeket / ládákat / műanyag zacskókat /
és minden nap felfalok egyet az anyagok közül / mely / maradékot hagy / a reménysugarakban

/ csökken az anyag az egyik oldalon / a másikon meg növekszik a szemét
egyre több s több metabolit gél, csöpp, draszté marad /
az elhasznált idő hulladéka az emberiség

José Jackson Coelho Sampaio: Hamuk, újra

Cinzas, Novamente

nem olyan országban élek ahol lépten-nyomon
márványarcú márvány torzók
márvány karjaiba ütközöm

nem olyan országban élek ahol forradalmak vannak
csontsoványok szegények földrengések kínvallatások
a pincékben szomjúság van és éhezés a pincékben

olyan országban élek melyet szégyellek is meg nem is
mely nem tragikomikusan meleg vagy hideg
melyben középszerűen langy a nap és átlagosan hűs az árnyék

és még így is én vagyok az, aki meredten nézem
a bőrt amely kiszárad és ezernyi folt pöttyözi tele
a gyönyört amely utat enged a fájdalomnak
– komor lángú templomi gyertyák –
és azt az ijedtséget, hogy van
olyan kevés gyűlölet olyan kevés félelem
e keserű öklendezés alkonyba fordulásán
amely eléri a száj esti imádságát

José Jackson Coelho Sampaio: Lehetetlenségeket mondani el

Comunicando Impossíveis

egy nemzetközi repülőtér leszállópályájának végéről, kelet felé,
látszik a hold, homokszínű képernyőjén feltűnik egy repülőgép ezüst
sziluettje,

és hirtelen, a hold, ez az ázsiai, felhőburkát von orcája elé, sűrű,
sötét selymet, beburkolja a repülőgépet

ezekkel a szavakkal írom le magamnak ezt a jelenetet, nem remél-
ve, hogy más is így érez vagy másban is így verődik vissza

két lehetőség van: más olvassa, hallja vagy látja; vagy senki ezek-
ből semmit,

és az első esetben még két lehetőség van: tetszik neki vagy nem
tetszik neki,

azonban, hacsak egy, hacsak egyetlen egy ember észreveszi és él-
vezi ugyanezt,

akkor összetöri az egymással kommunikálni képtelen tudatok el-
méletét

két ember vette észre a hold felhőburkájában eltűnő repülőgépet,
és ezt jónak érzi és ezt szépségnek látja

nem voltam annyira magányos az éjszaka és a technológia leszáll-
ta előtt:

amíg az éjjel előttem volt,
a technológia rajtam túl és utánam,
és közben
felcsuklottam örömben

ELMÉLETI ÍRÁSOK

Hogy olvassuk vagy miért ne a csöndet úgy?

Bartis Attila: A csöndet úgy. Naplóképek 2005. január – 2008. december. Magvető, Budapest, 2010.

Az ezredforduló környékén végigsöprő Bartis-láz nosztalgikus emlékével nyúltam legújabb „nem vékony” kötetéért, *A csöndet úgy*ért. Reméltem, hogy a majdnem évtizedes hallgatás – *A Lázár-apokrifek*et soha nem tudtam könyvként komolyan venni – után felidéződik megint egy olyan lét-szöveg-élmény, mint akkor, *A nyugalom* idején. Tartott ez addig, amíg nyúltam, elmúlt, amikor kinyitottam: 365 mobiltelefonnal kattintott fotó, patinás Bartis-brand kötésben, a könyv végén a fotócímek 3 nyelven – mi ez?

Erre az egyszerű kérdésre adható megfoghatatlan választ nem tudom máshogy megkísérelni, mint a csalódás ellenszenve és az elméletalkotás álsemlegessége között feszülő ívben cikázva beszélni, vagy inkább fecsegni a könyvről.

Hogy „olvassam” a csöndet úgy?

Ehhez először mankót kapok: *Naplóképek 2005. január – 2008. december*. Négy csönddel teljes Bartis-év tehát, ami szépen összerendezve előttem hever: az elhallgatás metafizikáját, a nem-beszélés, nem-írás – a fülszöveg szerint: „kegyetlenül pontos ... kíméletlenül homályos” – dokumentálását, négy év alászálló számadását, az elmondhatatlanul személyes térbe való behúzást kapom – egy ismeretlen márkájú mobiltelefonnal rögzítve, és különösebb referencialitás vagy kontextusba helyezés nélkül.

Elkezdlek lapozgatni az alcím-műfajmegjelölés által sejtetett (vagy erőszakolt) narratíva szerint: az első fotó időben is az első, az utolsó időben is az utolsó. Még nem tudok mást, csak amennyit a képek mondanak egymás után, még nem gondolok másra, csak amennyit a képek engednek asszociálni a napló rigid időnarratívájában – hagyom magam szemlélni az első fotó szövegcsontot mutató metatextusától az utolsó fotó halottá fonnyadt öregemberarcáig. Próbálok kitölteni a szövegtelen úrben magukra hagyott árva fotók körül képződő űrt: ne váljanak a dekontextualizált Bartis-életdarabok jelentéktelenné, semmitmondóvá – nekem, az olvasónak.

Szeretném érteni, szeretném naivan nézni a képeket, szeretnék egy bennem összeálló történetet. Úgy, mintha egy régen elföldelt rokon szépen összerendezett, megsárgult fotóalbumát nézegetném ismeretlen arcú régi rokonok és barátok képeivel. Szeretném úgy – a Vilém Flusser-i értelemben – naivan nézni a képeket (külön is, és egymásutániségükben is), hogy valami mást jelentsenek, kiemelkedjenek a Bartis-albumon kívüli világból. Olyan jelenetek és jelenetsorok lehessenek, amelyben nem maguk az ábrázolt tárgyak és modellek, hanem a köztük lévő viszonylatok jelentősek – nem Bartis szemszögéből (hiszen ő nem objektív és dokumentarista fotós), hanem a hozzá kapcsolódó vélt szálak vélt történetisége szerint.

Hogy „olvassam” a csöndet máshogy?

Ehhez először mankót kapok: a kötet végén a megszámozott képekhez hozzárendelődik egy cím (három nyelven: magyarul, angolul, németül), egy helyszín és egy évszám – akár egy kiállítás katalógusában. Lapozok a képek között, és mindig hátra is – nem annyira az értelmezés lehetőségeinek paratextualitás általi korlátozásaért, sem a pontos hely-idő koordinátákért, inkább azért, hogy az első, naplószerű olvasás emlékeit és tapasztalatait feloldjam, és részese lehessenek egy másfajta, a szerző által szintén előkészített olvasásnak. Akkor is, ha ez az olvasási lehetőség nagyjából-egészében szembe megy az előző olvasással – az értelmezés több lehetséges szintjén is.

Ahogy el kell felejtenem a könyv végén található „információs blokkot”, ha naplót szeretnék olvasni, úgy majdnem el kell felejtenem az alcím-műfajmegjelölést, ha így olvasok. Miért? Az évszámok szerint nem az időbeliség az, ami a képek sorrendjét meghatározza. Feltűnően szubjektív logikája van a rendszerezésnek, amelyhez az alcímben megjelölt időintervallum csak keretet ad, a műfajmegjelölésből következő strukturális felépítmény meghatározása esetében viszont némileg vagy teljesen félrevezet – attól függően, hogy a képcímek felől nézzük a képeket, vagy a képekhez társítjuk a képcímeket.

Ha a címek felől indulunk, az emlékezet működésének különös szerkezete jelenik meg – mintha például Douwe Draaisma *Miért futnak egyre gyorsabban az évek?* című tudományostudománynépszerűsítő könyvének illusztrációja lenne *A csöndet úgy*. A fotók aszerint jönnek egymás után, ahogy a képzelt pszichoterapeuta és/vagy álomszövő kanapéján bukkannak elő a 2005. január – 2008. december közti időszak emlékei – hipnózishoz szocializálva, a mélytudat logikája szerint. Ha így olvassuk, akkor álom- vagy mélytudat naplót olvasunk – s ez csak abban a kivételes

esetben élvezetes, ha napjaink vannak Bartis emlék-strukturáinak kibontására.

Ha viszont a képeket nézzük legeslegelőször, egy utólag tudatosan összerendezett, alcímmel naplónak álcázott optikai-vizuális asszociációgyűjteményt kapunk, amely talán ugyanakkora kísérletet tesz az emberi emlékezet működésének rekonstruálására, mint amennyire a fotózás lényegének feltárására, ahogy Susan Sontag fogalmazza: „A szürrealizmus a fotózás lényegében rejlik: abban, hogy megteremt egy másolatvilágot, egy másodfokú valóságot; ez szűkebb ugyan, de drámaibb, mint az a világ, melyet természetes látásunkkal fogunk fel. Minél kevesebb szakértelemmel készül a fénykép [hangsúlyozottan mobiltelefonnal, azaz egy fotóművészeti szempontból „buta” készülékkel – pdl], minél kevésbé kozmetikázzák [így a fűszöveg: „Ebben az alig-színű, rontott minőségű sorozatban...” – pdl] és minél naivabb [a sorozat szimbolizálható tematikájában és sokszor együgyű beállításaiban ez hangsúlyos és szándékolt – pdl], annál valószínűbb, hogy hiteles lesz.” (Susan Sontag: *A melankólia tárgyai*. In: *A fényképezésről* (Nemes Anna fordítása). Európa, 1981. 65. o.)

Így bárhogyan kezdjük is „olvasni” Bartis könyvét – akár a mélytudat, akár a mélylényeg felé megyünk el – egy szürreális, szürrealizáló szándékot olvashatunk ki *A csöndet úgyból*. Talán azért, mert vannak dolgok, amelyek elmondhatatlanok – a körülöttük ordító csend tölti meg őket iszonyú hallgatással (ld. pl. Pilinszky esetét); talán azért, mert Bartis szerint így is elmondhatók ugyanakkora súlylyal és mélységgel, mint írva; talán azért, mert egyfajta szóelvezető (csáth-i) leépülésnek vagyunk olvasóként tanúi.

Hogyan „olvassam” a csöndet sehogy?

Bartis *A nyugalom* című regényében így ír: „...szerettem volna, ha látja az aszott testet, az utolsó éjszaka tövig rágott körmöket a görcsös ujjakon, rajtuk a hét emlékgyűrűvel, az évad Júliája emlékgyűrűtől a költészetbarátok emlékgyűrűjén át a moszkvai fesztivál emlékgyűrűjéig, amelyekről már régen lekopott az aranyozás, és zöldre vagy feketére színezték az ujjak tövét, attól függően, hogy rézből vagy alumíniumból készültek. Azt akartam, hogy lássa a lakktól ragacsos, szalmasárga haját, amelyen évről évre egyre egyenetlenebbül kenődött el a festék, s amelyen már átderengett a fejbőr hamuszíne, a hullamerevségtől ismét feszes melleket, amelyekre hajdan alig másfél hónapnyi szoptatás után sőt kent, nehogy a bimbók megnyúljanak, de leginkább azt szerettem volna, ha látja a halott tekintetet, azt a tekintetet, amely semmiben nem különbözött az élőtől, amelynek kékes derengése szombattól egy tizenöt éve üresen várakozó sír mélyét fogja bevilágítani, mert nem lehetett a szemét lecsukni.”

Így ír. Kegyetlenül és kegyetlenül pontosan – ahogy nem fényképez, amilyen mélységet a fentebbi agygyötrő értelmezési kísérletek egyike sem hoz elő belőlem azonnal és nyersen – csak némi filozóf kellemességet. Pont az veszik el, ami a legjobb volt Bartis könyveiben: a helyettesíthetetlen szöveg. Ezért jött elő szinte azonnal a csalódás és az ellenszenv. Aki így tud írni, az ne szórjon elem, az olvasó elé tehetsége helyett aprópénzt, az ne csapjon be elhallgatások helyett mobiltelefon-kattintgatással, megszenvedett szöveg helyett önmagát túl komolyan vevő fotóalbummal – mert az felesleges és elfogadhatatlan.

Hogyan utasítom és mentem el egyszerre Kertészt?

Kertész Imre: Mentés másként (Feljegyzések 2001–2003). Magvető, Budapest, 2011.

Kertész Imre *Mentés másként* című könyve súlyos, nehéz olvasmány. Mint egy zsák, összetört kő, amit egy véletlenszerű pusztaságban egy vándorló törzs elhagyott táborhelyén talál az ember, majd egy darabig cipeli magával, nem tudja mire lesz jó, jó lesz-e valamire.

A legelső kérdés a cím, amit eddig többen félreértettek, félreértelmeztek: *objet trouvé*, „talált tárgyat” láttak benne (pl. [Szántó Domingo](#) vagy [Ács Pál](#)). E felé a jelentésképződés felé visz az írás mint kultúrtechnika a szerző életében bekövetkezett kényszerű, radikalizálható váltása is. Kertész a korábban megszokott írástechnikáról „a Parkinson-kóros jobb kéz miatt” (10) áttér a számítógépes, digitális írásra. Efelé terel a könyv fülszövege is: „A *Mentés másként* című dokumentumot érdemes többször is megnyitni.” De éppen ellenkező irányba mutat az interneten sok helyen megtalálható könyvajánló: „A 2001 és 2003 között vezetett naplóból kiderül, hogyan élte meg Kertész Imre a Nobel-díj körüli világszenzációt, mit látott és mit álmódott, mi a véleménye az ezredforduló politikai káoszáról, és hogy miképpen menthető másként a szabadság és a személyiség.” (kiemelés tőlem – pdl)

A mentés szó itt kikerül a számítógépes, szoftveres jelentésmezőből, és visszatér egy „korábbi” jelentéséhez. A 'kimenteni', 'megmenteni' értelemben használt igéből képzett főnév a 'másik' ebben az összetételben különös, idegen, furcsa világával egymás mellé állítva inkább hozza a kertészi életműből kisejthető szándékot, inkább közelebb áll Kertészhez.

Ebben az irányban továbbhaladva szeretném úgy olvasni Kertészt, hogy minden elutasítástól eltávolodva el tudjam magamnak menteni, ki tudjam magamnak menteni, meg tudjam magamnak menteni.

A második kérdés: a műfajiság

Ha a „Feljegyzések 2001–2003” alcímű, kronológiáját tekintve konvencionális (a bejegyzések dátumai egymást követik), önmagát többször naplóként identifikáló szöveget naplóként olvassuk, több kérdéssel is szembetalálkozunk.

Ha van némi fogalmunk, bármilyen felszínes ismeretünk a tárgyalt időszakról, a szerzőről, az majdnem olyan, mint egy film fordú-

latokra és meglepetésekre építő cselekményét ismerve megnézni a filmet. Tudjuk, „ki a gyilkos”, azaz jelen esetben tudjuk, hogy Kertész milyen cikkeket publikált, milyen nyilatkozatokat tett, milyen támadások érték, min dolgozott, és azt is, hogy lesz 9/11 és meg fogja kapni a Nobel-díjat. A valóság referencia: spoiler –, melyet nem tudunk maradéktalanul kizárni, és amely ismeretében az olvasás során kevésbé érdekes a megjelenítés hogyanja, mint az absztrakció-technikákat sem nélkülöző (ön)archiválás azonosítható építőelemeinek és az ezekkel kapcsolatos reflexióknak a jelenléte.

Egy napló érthetlensége és élvezhetlensége nem csak önmagától, az önmagában hordozott gondolati vagy szövegalkotó erőtől, szerkezettől és dramaturgiától (stb.) függ. Éppen érthetősége és élvezhetősége mentén ragadható meg leginkább a személyes és kollektív valósághoz fűződő hálózatos kapcsolata, egyfajta hypertext-elmélet felől megérthető leírhatósága. Az olvasás hermeneutikai kudarcának realizálhatósága, e kudarc esélye is ebben a kettősségben jelenik meg: egy napló egyszerre értékes és értéktelen – amely eldöntése az olvasó szubjektum szerzőhöz mint valóságos személyhez fűződő viszonyában már jó előre úgy konstituálódik, hogy abban több lesz a determinizmus, mint a kíváncsiság és a felfedezés öröme. Szélsőségesen leegyszerűsítve: csak akkor tudom elképzelni, hogy egy (bármelyik élő) szerző naplója legyen az első tőle olvasott könyv, ha annak politikai kontextualizálhatósága vagy ennek bármiféle esélye van – pro vagy kontra. Hiszen ekkor nem művei jobb megértése, nem az adott naplóidőszakban létrejött művek keletkezéstörténete, gondolati és nyelvi előzményei, a kétségek és tisztulás küzdelme áll az érdeklődés homlokterében, sem egy intim emberi szféra nüanszai – főleg akkor nem, ha ez a szerző (Kertész Imre) nem jelentéktelenül megosztó személyiség –, hanem a közéleti-politikai lencsén át nézett, adott datált eseményhez köthető vagy abból az általános igazság, aktualizálhatóság felé kiemelhető, idézhető és felhasználható mondatok vadászata.

További kérdés, hogy egy napló kiadása hogyan intrerpretálható. Egy kiadott napló, minden kiadott napló kiadói konstrukció („merő konstukció, túrhetetlenül hiányzik belőle az élet” (?) – 123) – főleg akkor, ha a szerző életében történik. Eleje és vége önkényesen kijelölt. A szöveg szerkesztettsége pedig mindenképpen egyfajta pózzal vagy szereppel ruházza fel a szerzőt – elég csak az önláttatás, az önmagáról való beszéd/írás minden őszintesége, öniróniája és éndestrukciója ellenére is egyszerre láttató és legalább ugyanannyit eltakaró önkéntelen vagy tudatos technikáira gondolni –, mely vagy építi vagy rombolja az általa kialakított vagy a róla kialakult képet. A kiadásnak ilyen formában is tétje, jelentésessége lesz, amely ezen a szinten semmiképpen sem ártatlan aktus (ahogy egy bármilyen botrányesélyes szépirodalmi mű vagy esszékötet kiadása mégiscsak ár-

atlanak tekinthető), mögötte bizonyos – nem irodalmi kontextusokban ható – szándékoltságra lehet gyanakodni.

Egy nagy alkotó naplójának és egyéb személyes vagy intim használatra szánt egódokumentumainak (by György Péter) kiadása – talán nem alaptalan ezt leírnom – a sejtett szándékoltság mellett egy szomorú előjelű másik dimenziót is magában rejt(het). Egy naggyá (díjesőben ronggyá ázottá, kultikussá, világhírűvé stb.) vált alkotó e műveinek feldolgozása, gondozása, kiadása és kiadói, majd értelmezői beillesztése az életműbe az írói élet utolsó vagy a post mortem „élet” első fázisában történik. Ekkor kerülnek elő a személyes naplók, a jegyzetek, a levelezés (vö. *Haldimann-levelek*, Magvető, 2010), a befejezetlen vagy tűzre szánt művek – és ekkor kerülnek a széles olvasóközönség elé is, ám ezek fokozatos megjelenése és megjelentetése, kanonizálása és „filologizálása” valahol a szerző halálát jelentik, nem a barthes-i értelemben, hanem ténylegesen: fizikailag vagy alkotóilag.

A harmadik kérdés: a fikcionalizálhatóság

Ha a fentebb diskurzusba hozott szempontoktól – (1) a napló hypertextes függése a valóságtól, (2) a véleményalkotás binaritásába kényszerítő közlések direkt hatásmechanizmusa, (3) a szerző halálának árnyéka – szeretnék elvonatkoztatni, és másként menteni, kimenteni magamnak Kertészt, akkor ennek egyik lehetősége a *Mentés másként* mint napló fikcionalizálhatóságára tett kísérlet. (Egyébként a könyv bemutatóján a szerkesztő, Szegő János első kérdése is állítólag – nem voltam ott, csak a beszámolókra hagyatkozhatok – valami hasonlóra kérdez(het)ett rá: „Szegő János első kérdése, hogy mennyire fikciós napló a *Mentés másként*...” – Weiner Sennyey Tibor: *Nemzetkritika másként*. [Irodalmi Jelen](#))

Ha minden paratextuális és önreferenciális egyértelműsítés ellenére megpróbálom a *Mentés másként* szövegét szépirodalomként látni, amelyben a hangsúly a fikción, illetve ebből következően a felépítmény konstruáltságán, dramaturgiáján, architektúráján (stb.) van – akkor az egész szöveg teljesen más módon lép működésbe. (Szélsőségesítve: „A mű szereplői és eseményei, bár helyenként valós dokumentumok ihlették őket, mind az írói fantázia szülöttei, a valósággal való bármiféle egyezés vagy hasonlóság a véletlen műve.”) Elfelejthetjük, egy virtuális szépirodalmi valósággal, mátrixszal helyettesíthetjük a valódi valóságot, a történelmi vagy irodalomtörténeti valóság linkjeit, az ezen tudás- és emlékdarabokból összerakott ismereteinket. A megjelenítés hogyanja ekkor ugyanannyira érdekes lesz, mint a szöveg felépítése, játéka stb.

Kertész *Mentés másként* című könyvében a fikcionalizálhatóság esélyét felkínáló elvonatkoztatás pontjai azok az epizódok, amikor

magáról ír, amikor mintha távol-, s kívül állna az egészen, mintha „valaki más” lenne, amit majdnem mindig, azaz majdnem következetesen a nyelvtani szám-személy változása is jelez, amibe önkéntelenül beleérthetjük a(z elbeszélő) szubjektum nyelvben is megformált elbizonytalanodását.

„Egy művelt, kifogástalan képességű, magányos, hazátlan és védtelen író kapta [a Nobel-díjat], aki semmiféle »hivatalos« támogatásban nem részesült, nincs lobbyja, nem tud angolul, és igen sötétben látja a világot.” (2002. október 12.)

„Önarckép 2003. január 18-án, este 7 óra körül, a müncheni repülőtér egyik mellékhelyiségében: űzött külsejű, idősebb úr, fekete puhakalapban, mely alól, mint szalmabáb letakart kócféjéről, hosszú szálak ütköznek ki, s lógnak alá. A vizeldéből érkezik, illedelmesen kezét mos, miközben a tükörben látja félrecsúszott nyakkendőjét, félgallérosan magára ráncigált kabátját; arcán tegnapi borosta ütközik ki, szeme fáradt, tekintete éles, szája még mindig fiatalos, puha – és gondolom – érzéki benyomást keltő.” (2003. január 18.)

„A Parkinson-kór megbélyegez. Reszket a kezem, s ezt mindenki látja. »A pasas kiszállt a kocsiból; először a reszkető keze jelent meg – te, én nem tudtam, hogy ennek reszket a keze: valósággal megijedtem. Alig tudott kikecmeregni a kocsiból.«” (2003. január 21.)

„Önarckép, éjszaka három óra tizenkilenc perckor. Egy altatóval teleszívott agyvelő, egy a hátát fájlaló alak különböző mutatóanyagok segítségével fölkel az ágyából, ahol addig tehetetlenül forgolódott, veszedelmes bizonytalansággal végigtántorog a félhomályos lakáson és leroskad a számítógép elé. Pizsamáján rongyos házi öltönyének kabátja, haja gyűrött csomókban tapad kopasz fejére...” (2003. április 23.)

Ezek az eltávolító szövegegységek az irónia hordozói, vagy iróniának látszó gesztusok. Ám tudomásul kell vennünk, hogy a szerzői szándékkal – mely az érzett abszurditást iróniával kezelné, de a felszínesség és tartalmatlanság elkerülése miatt a szellemességet kerülné – való kapcsolatunk sajnálatosan meghatározott, Kertészhez fűződő személyes, hozott vagy jelen könyv olvasása közben kialakuló viszonyunk szerint alakul az a megfoghatatlan kiterjedéssel és relatív határokkal bíró kognitív mező, ami az irónia. Nem véletlenül kezdtem el ragaszkodni csökönyösen tehát a *Mentés másként* másként mentéséhez – hogy egy kellemetlenkedő szójátékkal éljek –, a napló nem naplóként, hanem szépirodalmi műként való olvasásához. E transzformálás során az olvasás és értelmezés ABC-je, maga a kód-készlet cserélődik le egy másfajta kódkészletre: felszámolja a szerzőt és a hozzá fűződő mindenfajta viszonyt, s behozza az elbeszélőt, aki *tabula rasa* – tiszta lappal indul.

Megváltozik a tekintet és az értelmezés. Nem egy Parkinson-kórral küzdő, lassan leépülő, kényszerképzetektől és önértékelési

szélsőségektől gyötört valódi személyt látunk – aki melleleg egy évtizedekkel korábbi (és egyszeri?) csúcsteljesítményéért – ténylegesen átveszi a Nobel-díjat, hanem egy szereplőt, aki ugyanezt teszi. Mindennek, minden apró jegyzetnek, érzületnek, esszétöredéknek, gondolatnak, indulatnak más színe és íze lesz.

Az Auschwitz és Nobel-díj odaítélés közötti árukapcsolásban konstruálódó feszültség abszurditása („...Auschwitz és a Nobel-díj között elég nehéz összefüggést teremteni. Végül is nem azért szerződünk, hogy hat évtizeddel később Nobel-díjat kapok.” – 2002. október 27.) és a megélt öregség-betegség személyes tragikuma csak az irónia eszközével és eltávolító technikáival beszélhető el, ahogy Richard Rorty amerikai filozófus fogalmaz: az irónia használata segít megőrizni képességünket a szabadságra és megújulásra. Ez egyrészt empátiát ébreszt, másrészt aláássa a gondolat tekintélyét, a tartalom bizonyos hitelességét. Egy mélyen depressziós, sokszor hiszteroid, gyógyszerektől „teleszívott agyvelő”-vel gondolkodó és hiú öregember undorodó és keserű megfigyelései, (érték)ítéletei vagy véleménye csak és kizárólag konszenzuálisan, ideológiai és politikai erőterek mentén rendeződve lehetnek elfogadhatóak vagy elutasíthatóak – külön-külön vagy akár együtt.

Kertész „éles, világos, kegyetlen, kétségbeejtő és humoros” (Selyem Zsuzsa: *Egész Európa szeretettel. Élet és Irodalom*) mondatai pontos és aktualizálható, azaz érvényes megfigyelések? Vagy épp ellenkezőleg: a mindenféle gyűlölet és elutasítás hatása alatt keletkezett éles, világos, kegyetlen, kétségbeejtő és humoros mondatai egy töredékes programszöveg-gyűjtemény vagy -eszköztár darabjai, azaz bármikor – például politikai kontextusban, pro vagy kontra – felhasználhatóak?

A konszenzusok ilyen brutális és kibékíthetetlen elkülönözése mélységesen elbizonytalanít, s még azt sem tudom eldönteni, hogy ez részemről filozófiai, politikai, pszichológiai vagy milyen más elbizonytalanodás.

Pontos a megállapítás, ha személyes? Pontosan látja a maga helyzetét a világ vonatkozásában? Ezt pontosan megragadja? Vagy pontos korkritika lenne megfigyelése? S itt megjelenik az egyetértés és egyet nem értés kategóriája. Pontos-e, ha én nem úgy éltem, élem meg? Vagy esetleges profetizálása, aktualizálása, kecsgetető aktualizálhatósága teszi pontossá? De ez megint egyfajta átélés, azonosulás kérdése – részemről mint olvasó részéről. Ha én nem azonosulok, ha netalántán elutasítom, akkor mennyire pontos, vagy pontossága mennyire periférikus?

És itt, ezen a ponton lehet menekülés a Mentés másként naplóként való felszámolása és a szöveg/mű fikcionalizálása: szépirodalomtól máshogy fogadom el ugyanezt, mint egy (intim térben létrehozott, majd szerkesztett, tehát konstruált) „direkt” közléstől. A fikciós szép-

irodalmat máshogy engedem működni és hatni, vagy egyáltalán: szépirodalomtól elfogadom, másként mentem ki magamnak, személyes közlésként vagy esszéként pedig eltolom magamtól, el sem mentem, elutasítom ugyanazt.

Egy ilyen befogadói tekintet aktív figyelme során nem mindegy, hogy a szerző és elbeszélő mennyiben azonos vagy különíthető el. Nem mindegy az én hangulatom és politikai beállítottságom, és az sem, hogy ez mennyiben egyezik, mely pontokban talál egymásra Kertész hangulataival vagy politizálásával – akár időben visszagondolva, akár önmagán túlgondolt aktualitást látva benne. Félő, talán számomra ez a legijesztőbb: ez a kérdésfeltevés belevisz a Kertész személye körüli leginkább politikai konszenzusok vitájába, állásfoglalásra kényszerít, vagy akaratlanul is az állásfoglalók valamelyik konszenzuális csoportjába osztályoz engem, aminek következtében a szöveg előre úgy lesz determinált számomra, hogy bizonyos rétegei rejtve maradnak, el lesznek takarva, és önkéntelenül csak azt veszem észre, amire szükségem van egy másik (pl. közéleti vagy aktualizálhatóan politikai diskurzus) kontextusában. Sőt, az ezekről való beszéd során nem tudok úgy beszélni, hogy esetlegesen ne legyek megbélyegezve bizonyos eleve kódolt vádak és besorolások lehetőségétől.

Ez a folyamat tehát valamiképpen megfoszt az olvasás és értelmezés tisztaságától. Kertész annyira túlterhelt olvasóilag és értelmezőileg – a vélemények szélsőséges megoszlása miatt –, hogy képtelen vagyok, vagy iszonyú erőfeszítéssel vagyok csak képes őt, bármelyik művét, a *Mentés* másként címűt tiszta szemmel olvasni. Ahogy vannak terhelt szavak, úgy lehetnek terhelt olvasások is. És Kertész sok oldalról és szempontrendszer szerint túl van beszélve, agyon van terhelve.

Ezen a ponton menteném másként – mert fontos mentemen – a *Mentés másként* utáni Kertészt a fikcionalizálhatóság, a fikcionalizálás szerinti átfordítással. Amennyiben a fikcionalizálás a valóságtól és a valóság referenciáitól való elvonatkoztatás folyamatát indítja el, akkor egy konszenzusok fölötti, irodalmat interpretáló vagy esztétikai elfogadáshoz vezet. Vagy elutasításhoz, mert e folyamat során nem záródik ki, nem érvénytelenedik az esztétikai vagy szépirodalmi konverzációkban kirajzolódó tipizálhatóság, osztályozhatóság, kategorizálhatóság vagy stiláris értékelés – ám a diskurzus tere nem egy szerzővel (Kertésszel) vagy egy szerző (Kertész) ellenében generálódik, hanem úgy, ahogy egy irodalmi mű esetében, azaz nem vele viszonyt kialakítva, hanem róla – és ez e mű másként mentésének trükkje. Egy irodalmi irodalom vagy egy irodalmi irodalom szereplője, egyszerűbben: egy irodalmi alak másként lehet szimpatikus vagy ellenszenves, egyáltalán: máshogy beszélünk róla, mint egy valódi

valós valakiről, és annak nyelvben és/vagy szövegben megjelenő reprezentációjáról.

Ha tehát e könyvet fikcióként látjuk, szépirodalomként, máshogy alakul a „szereplőről” alkotott képünk mintázata, és előkerülhetnek azok az irodalmi előképek, ahol jellegében valami hasonló zajlik, hasonló megjelenítéssel, hangulattal és kifuttatással. Akkor nem Bernhard és Gombrowicz naplói lesznek az előzmények – a napló műfaja és a gyűlölet- vagy undorretorika alapján –, hanem egy másik, szépirodalmi társaság, például Demian és Patrick Bateman, különböző – most szándékosan nem bemutatott – lehetséges analógiák alapján, viszont annak potenciáljával, hogy akár kereshetők így, érvényesek lehetnek így bizonyos analógiák.

Ugyanígy máshogy alakulhat bennünk az olvasás során létrejövő dekódolás is, főleg ha egyfajta generációs meghatározottság miatt bizonyos élmények a valóság referencialitásában megközelíthetetlenek, ám irodalomként mégis megérthetőek. Ha a valóság tömege nem nyomja a szöveget, akkor (jobban) kiemelkedik bizonyos részek allegorizálhatósága, szimbolikussága. Ilyen lehet például a Mentés máskéntben az írás mint kultúrtechnika paradigmaváltásának ábrázolása, a koldus érdeklődéssel figyelt és elképzelt sorsa, egy mű megírásának megjelenítése vagy az öregség és éjszaka kiasztikus kapcsolódása.

Kertész személyes kimentése és a mű más megvilágításának köszönhető újabb megfigyelések mellett a fikcionalizálásnak van legalább még egy fontos tétje: bizonyos kérdések a konszenzuális besorolást és a különböző rendű és rangú politikai vonatkozású konfliktusokat kikerülve feltehetőek róla vagy vele kapcsolatban úgy, hogy nem kényszerülünk feltétlenül nem-kívánt és nem-akart állásfoglalásra. Gyökeresen másként jelenik meg egy valódi valaki, akinek az emigráció szándékával össze van készítve a bőröndje (37), mentálhigiéniai kérdéssé teszi a hazájából való elköltözést (189) és Berlinben letelepszik (stb.), mint ugyanez a valaki, aki ugyanúgy gondolkodik és cselekszik, de tulajdonképpen egy irodalmi hős. Ha ez utóbbiról teszünk fel kérdéseket, és ez utóbbit akarjuk megérteni, motivációit megfejteni, akkor sokkal szabadabban gondolkodhatunk, nem „bezárva”, hanem kikerülve az író idő és tér tengelyein máskor és máshol megjelent nyilatkozataiban és írásaiban, például a [Miért Berlin?](#) című esszében megfogalmazott motivációit és érveit, hiszen nem egy valós személyről, hanem „csak” egy irodalmi figuráról beszélünk. Ebben az esetben nem kell félnünk a más, nem irodalmi kontextusban már terhelt, Kertésszel (vagy a „zsidó”-val, „európai zsidóval” stb.) való nexusában bemocskolt/tabuizált szavak és kifejezések használatától.

Ha tudjuk így nézni, akkor nem direkt beszédaktusokban megjelenő (aktuál)politikai dimenziókat látunk az írói szubjektum mint

szereplő közérzetében lappangó, őt nyomasztó megfoghatatlan kísér-
tetek (vö. freudi *unheimlich* fogalma) ábrázolásában, hanem valami
olyasmit, mint amit akkor fogalmazunk meg, amikor a 19. század
végének franciaországi spleenjéről vagy az 1920-as évek amerikai
elveszettségéről mint látens, mindent átjáró és átformáló atmoszférá-
ról, egyfajta megfoghatatlanságában mégis körülrajzolható
*Stimmung*ról beszélünk (vö. Hans Ulrich Gumbrecht hamarosan
könyv formában is megjelenő látencia-elméletével).

A negyedik kérdés: a generációs öntudat

Bizonyos részeit kiemelve hasonló problematika artikulálódott ta-
valy és tavalyelőtt a francia sajtóban Claude Lanzmann és Yannick
Haenel között utóbbi Jan Karskiről írott könyve körül, melyben
Lanzmann *Shoah* című filmjében is szereplő és beszélő lengyel ellen-
álló fikciós hős lett, alakjának történelmi valósága pedig a fikció ál-
dozata lett, vagy nem lett. A vita egy pontján Haenel így ír *Le recours
à la fiction n'est pas seulement un droit, il est nécessaire* ('Fikcióhoz fo-
lyamodni nem jog, hanem szükséges') című szövegében:
„Contrairement à ce tribunal de l'Histoire d'où parle Lanzmann, la
littérature est un espace libre où la »vérité« n'existe pas, où les
incertitudes, les ambiguïtés, les métamorphoses tissent un univers
dont le sens n'est jamais fermé.” („A Történelem e bíróságával szem-
ben, ahonnan Lanzmann beszél, az irodalom szabad tér, ahol »igaz-
ság« nem létezik, és ahol bizonytalanságok, kétértelműségek és átvál-
tozások szőnek egy univerzumot, melynek jelentése soha nem zárt.”
– *Le Monde*, 2010. január 26.; a teljes szöveg [itt olvasható.](#))

Talán nemzedéki különbségre és okokra vezethető vissza, talán
más eredete és magyarázata van – és most tekintsünk el a vita részle-
tes, más irányokba elvivő bemutatásától –, de én inkább Haenel fik-
ció melletti érvelésével, azaz a fikció szabadságával értek egyet, azzal
tudok jobban azonosulni. (Lásd például Roberto Benigni *Az élet szép*
vagy Quentin Tarantino *Becstelen brigantyk* című filmjeinek gátlástal-
anságát, ahogy a felderített és archivált történelmi valóságot kezelik,
önkényesen játszanak eredményeivel, tapasztalataival – nem feltétle-
nül, sőt egyáltalán nem azért, hogy bizonyos, dokumentumok hiá-
nyában a történelemben rejtve maradó szegmenseket alkotói eszkö-
zökkel jobban megértsenek.)

Úgy tudom, ezt az érzést talán a legjobban megragadni és elmon-
dani, ha Kertész Imre *Kié Auschwitz?* című esszéjének első bekezdését
(„A túlélőknek bele kell törődniük: a korról mindinkább gyengülő
kezükből lassacskán kicsúszik Auschwitz. De kié lesz majd? Ez nem
is kérdés: az új, majd a mind újabb és újabb generációké – amennyi-
ben persze igényt formálnak rá.”) más, új fénytörésben szeretném

látni és értelmezni: nem keserűen szarkasztikus vádként, hanem a kollektív emlékezet és felejtés működésmechanizmusának megértése és elfogadása fölött érzett melankólia megfogalmazhatatlan megfogalmazásaként, és az ebből következő fogalmi, nyelvi és irodalmi szerepek és funkciók átalakulásának személyes megelőjeként.

Másként mentődik el Kertész, ha bizonyos sarkalatos esetekben máshogy, más módszerekkel, más értelemmel és tekintettel, valamint más atmoszférában más szándékokkal közelítek felé. Ha kudarcos lesz a fikcionalizálhatóságra tett kísérletem – ami egy lehetséges, de nem az univerzalizálhatóság szándékával létrehozott közelítésmód –, akkor vírussal fertőzött lesz vagy eltűnik a mentett fájl. Ha sikeres lesz, akkor Kertész megmarad, és ahhoz a belátáshoz vezet el, hogy én és nemzedékem másként menti el őt és témáit – például Auschwitzot –, mint ahogy szeretne volna, ahogy félt tőle egy konszenzuális törésvonalak által meghatározott nyelvi térben.

Hogyan olvasunk?

Ha kezünkbe kerül egy könyv, és túljutottunk az ismerkedés első körein – például a paratextusok¹ szemrevételezése, szaglászás, belelapozás stb. –, és kíváncsian kinyitjuk, elkezdjük olvasni, akkor természetesen – attól függetlenül, hogy hol, hányadik oldalon volt a belépés helye – egy adott ponttól egy másik adott pontig olvassuk, legyen az akár a kezdőpontot tekintve ugráló, lapozgató olvasás vagy a teljes könyv első betűtől utolsóig olvasása.

Elsőre az érdekel minket leginkább, hogy „ki a gyilkos?“, ezért lemondunk szabadságunkról, elfogadjuk a szerző diktatórikus irányítását, és a sorokat, bekezdéseket, lapokat egymás után – például balról jobbra, felülről lefelé – olvassuk, és ezt az irányt akkor is tartjuk, ha közben átlapozunk egy hosszabb, érdektelennek tűnő, a cselekményt látszólag megakasztó részt, például egy szobabelső kéjesen aprólékos leírását. Ekkor az adott könyv vagy mű elsősorban a fogyasztás tárgya lesz, és bárki is olvassa, „nincs strukturális különbség a »művelt« olvasás és az esetleges, metron történi olvasás között.”² Ezt a fajta (első) olvasást nevezhetjük lineáris vagy vektoros olvasásnak, hiszen egy vonal mentén haladunk egy meghatározott irányban – mintha egy nyíl által kijelölt irányt követnénk, ami a mű terének egyik pontjából mutat egy másikba.³

Ha aztán később valamilyen különös okból vezérelve újraolvassuk a könyvet⁴, már nem tudjuk a felfedezésnek azzal a rácsodálkozó lendületével, ami egy mű esetében csak egyszer adatik meg. Minden újraolvasás kényszer, amely „folytatja és kitörli, azaz felejteti és felejteti a korábbi magyarázatokat.”⁵ A Nietzsche által hangsúlyozott, a szöveghez többször visszatérő „újraemésztő olvasás”⁶, de még a legnagobb újraolvasás is elmozdul a lineáris vagy vektoros olvasás technikáitól, és áthelyezi a hangsúlypontokat a mű vagy a cselekmény kibontakozásának követéséről a szöveg építkezésének és architektúrájának csodálatára. Az olvasó már tudja, „ki a gyilkos”, a második és

¹ Lásd: Gérard Genette: *Seuils*. Seuil, Párizs, 2002.

² Roland Barthes: *A műtől a szöveg felé* (Kovács Sándor fordítása). In: uő: *A szöveg öröme*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 72. old.

³ Hasonló juthat eszünkbe hallva azt az irodalmi körökben gyakori problematizálást: Attól függ, honnan olvasunk...

⁴ Noha nem kizárt, hogy a további olvasások, az olvasás további „szintjei” bennünk mint olvasókban egyszerre lépnek működésbe, egyszerre konstruálódnak.

⁵ Szegedy-Maszák Mihály: *Az újraolvasás kényszere*. In: *Irodalmi kánonok*. Csonkai Kiadó, Debrecen, 1998. (Forrás: <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/lit/rajongok.htm>)

⁶ Friedrich Nietzsche: *Kritische Studienausgabe Bd. 5*. DTV, München, 1999. 256. oldal (Idézi: Kulcsár Szabó Ernő: *Költészet-történet és a mediális kultúrtechnikák*. *Palimpszeszt* 17. szám, 2002. Forrás: <http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/zemplenyi/09.htm>)

sokadik olvasás során ez mellékes lesz –, viszont előtérbe kerül a mű szövegébe finoman kódolt jel- és motívumháló, mely újra megadja a felfedezés és rácsodálkozás örömét, újra leköt, és amely korábban érdektelennek tűnő szövegrészeket is „a lassú olvasás művészetének”⁷ tárgyává teszi – például egy szobabelső kéjesen aprólékos leírását.

Ezt a fajta újraolvasást – amelyben nincsen kötelező haladási irány, és amely az olvasói, emberi gondolkodás feltételezett asszociatív, nonszekvenciális természetéhez is közel áll, ahogy Vannevar Bush a hypertextet bevezetve írja: „Az emberi agy (...) asszociációkat követ. Megragad valamit és már kapcsol is tovább arra, amerre az asszociációk vezetnek az agysejtek által hordozott bonyolult nyomvonal-szövevénynek megfelelően.”⁸ – hálózatos olvasásnak nevezhetjük. Az olvasás ezen a szinten már nem egy vonal mentén halad megadott irányba, hanem a barthes-i felfogás szerint a jelölők szabad játéktereként, azok „sztereografikus pluralitása” szerint⁹ értelmezi a szöveget, azaz az olvasás csomópontok és kapcsolóelemek által szabadon alakítható olvasói hálónak, hálózattá vagy gráffá lesz.

A metaforikusan harmadik olvasás, vagy az olvasás harmadik szintje egy különös, eddig alig, vagy éppen az összefüggésben még nem hangsúlyozott jelenségre és szövegtulajdonságra mutat rá. Talán mindannyian, akik olvasunk, találkoztunk már egy műben vagy szövegben olyan részekkel, amelyek különösen elnyerték tetszésünket, megjelöltük őket, kiírtuk és elrakt(ározt)uk azokat, mint az adott mű vagy szöveg egyfajta esszenciáját, olyan részét, amelyből kirajzolódik az egész körülhatárolható, konkrét mű vagy a módszertani mezőként megjelenő szöveg¹⁰, azaz minden benne van – mint egy szabadon választható terjedelmű összefoglalásban is –, ami az egészben, valahogy úgy, ahogy a tenger bármelyik cseppjében is a tenger „génállományának” egésze, vagy a legapróbb darab DNS-ben is tulajdonosának egésze, minden jellemzőjével és tulajdonságával együtt. Rudy Rucker *Mind Tools: The Five Levels of Mathematical Reality*¹¹ című könyvének második, *Life Is a Fractal In Hilbert Space* című fejezetében ugyanezt így írja le: „The reason is that any one word in the pattern is really about as central as any other word. At each position there are a whole lot of branches leading off, and this

⁷ Roman Jakobson, idézi Jan Ziolkowski: *What Is Philology? Introduction*. In: uő. (ed.): *On Philology*. The Pennsylvania State University Press, 1990. 6. old.

⁸ Vannevar Bush: *Út az új gondolkodás felé (Ahogy gondolhatnánk)*. In: Sugár János (ed.): *Hypertext + Multimédia*. Artpool, Budapest, 1996. (Forrás: <http://www.artpool.hu/hypermedia/bush.html>)

⁹ Barthes, im. 70. old.

¹⁰ Barthes, im. 68. old

¹¹ Rudy Rucker: *Mind Tools: The Five Levels of Mathematical Reality*. Houghton Mifflin, 1987.

really is the way it feels, isn't it? If someone wants to talk to me about myself, I can start just about anywhere... Viewed from the outside, I am really the same thing as my complete life fractal."

Ha nem ebben az irányban gondolkodunk tovább, és eltávolodunk ettől a mély költőiséggel átítatott episztemológiai-ontológiai tapasztalattól, és egyfajta posztstrukturalista módon közlekedünk az olvasás harmadik szintjének metaforikus terében, akkor alakzatosságukat tekintve hasonló, ám funkcionalitásuk szerint más egységekre és ezek különös tulajdonságaira lehetünk figyelmesek.

Minden műben és szövegben megvan olyan részek és/vagy egységek megjelenésének lehetősége – noha „bizonyítottan” vagy zavaróan és tovakodóan mégiscsak kevésben vesszük észre –, amelyek felborítják a mű egészének strukturális vagy esztétikai harmóniáját vagy más szövegblokkokat elnyomva eluralkodnak a szövegen – nem kvalitatív, hanem a legegyszerűbb kvantitatív módon. Nagyságuk, méretük, terjedelmük és kiterjedésük miatt ezek a szövegblokkok, szövegszinten elemi (jelentés)egységek vagy akár lexiák¹² látványosan elterpeszkednek a művön vagy a szövegen, ahogy az élő test szövetségében a jó- vagy rosszindulatú daganat.

Talán ezek ugyanazok a részek, amelyeket az első olvasás alatt átlapoztunk, és a második olvasás során is csak a háló szinte észrevétlen csomópontjait kerestük bennük, mert minden szépségük ellenére unalom, érdektelenség vagy félelem fogott el minket.

Ilyen lexia lehet Roger Martin du Gard *A Thibault családjának* egyik oldalak sokaságán át kanyargó, a regény korának aktuálpolitikáját boncolgató párbeszéde, lehet Proust a le nem zárás pontosveszszőivel tagolt érzékeny önelemző szemlélődése, Jókai Mór egy-egy lustán lassú körsvenkes tájleírása, vagy Sade márki gigantikus csoportjelenetekkel és a résztvevők (testnyílásainak) kombinatorikájával építkező orgiái vagy orgiaszövegei.

Ezek a lexiák – a mellettük, körülöttük elhelyezett más lexiákkal ellentétben – szöveg-daganatok, előjel nélkül, de minden esetben olyan megállíthatatlan és korlátlan növekedés lehetőségét magukban hordozva, amelyet csak egy fensőbb erő, a szerzői autoritás szabályozhat, tud viszonylagos kordában tartani.¹³

¹² „Csillagokká repesztjük szét tehát a szöveget, megrengetjük, akár egy kisebb földmozgás, hogy szétessen a jelentés olyan darabjaira, melyeknek az olvasás csak a tovagördülő mondatokban, az elbeszélés folyékony szövegében, a hétköznapi nyelv nagy természetességében észrevehetetlenül egybeforrt sima felszínét érzékeli. A vezérjelentőt egymásra következő rövid töredékek sorozatára szabdaljuk, melyeket itt *lexiáknak* nevezünk, lévén az olvasás egységeiről szó.” Roland Barthes (1997): *S/Z* (ford. Mahler Zoltán). Osiris, Budapest 1997. 25–26. old.

¹³ S itt Sade a legjobb példa a szöveg fraktalizálhatóságára, fraktális jellegére –, aki a Justine-t háromszor újraírta, hatványozott terjedelemben. (Erről bővebben lásd tanulmányom vonatkozó részeit: *Boncolások és csinosítások Sade-on*.

Ha leírhatóságukra fókuszálunk – ami a harmadik olvasásnak egyszerre kulcsa és lényege –, akkor megállapíthatjuk, hogy a szöveg-daganatnak vagy a daganatlexiának – végeredményben mint egységnek – fraktálszerű tulajdonságai vannak. A daganatlexia „ön-hasonló”, egyfajta végtelenül komplex matematikai alakzat mentén érthető meg, melyek változatos formáiban legalább egy felismerhető, tehát matematikai, strukturalista, szemiotikai vagy szövegtani eszközökkel leírható ismétlődés figyelhető meg.

A daganatlexia esetében az ön-hasonlóság azt jelenti, hogy egy kisebb rész felnagyítva ugyanolyan struktúrát mutat, mint egy bármilyen nagyobb rész, mintha zoomolnánk, és közeledve-távolodva az éppen látott világot az elemzés tárgyává téve ugyanazt vagy nagyon hasonlót tapasztalnánk (vö. „fractal zooming”¹⁴). Például egy tájleírás vagy orgiajelenet egy bekezdése is ugyanazokkal a tulajdonságokkal, sajátosságokkal, jellemzőkkel, leírhatósággal és jelentésséggel bír, mint az egész. Ha kivágnánk a szövegből jelentős részét, a szöveg – de még a mű – egésze nem sérülne, heg ugyan maradna rajta, de az egész nem szenvedne tényleges hiányt, és ha aztán esztétikai vizsgálat tárgya lenne, egészségességét tekintve „jobban járna”, részeinek arányát és ezek harmóniáját vagy strukturáltságát nem zavarná meg egy elkülönülő tulajdonságú, funkcionalitásában öncélú, kvázi idegen test.

Akár az esszencialitást előtérbe helyező, akár a posztstrukturalista alapokról induló közeledés lesz majd az elfoghatóbb és érvényesebb, az olvasás harmadik szintjének fő tulajdonsága a fraktálszerűség, amelynek általános kidolgozása nem e rövid problémaartikuláló írás célja, és amely majd akkor bontakozik ki, ha körülötte, ha nem is paradigmaváltás, de legalább egy hiperdiádikus terjedésnek köszönhető, interdiszciplináris megoldásokat sem visszautasító kultúrtechnikai-, irodalom- és szövegelméleti kaszkádmozgás bontakozik ki.

(re)interpretációk és mítosz-(de)konstrukciók Marquis de Sade életműve kapcsán. Patitúra, 2007/1. 31–52.)

¹⁴ Trishank Karthik Kuppusamy: *A Basic Theory and Implementation of Fractal Text*. 2004. (Forrás: <http://cs.nyu.edu/~tk883/research/knownfractal.pdf>)

Feláldozod az élőket a holtakért

Nemes Jeles László: Saul fia

Már a stáblista alatt zavarban voltam, s ez a zavarodottság csak fokozódott bennem. Egyrészt azért, mert ez a film nem arról szól, amiről hittem, hogy szól. Másrészt azért, mert a film központi figurája, Saul nem pozitív hős, a vele való érzelmi azonosulás a filmidő múlásával egyre problematikusabbá válik, így távolítva el engem mint nézőt a lehetséges katarzisz megélésétől és/vagy esztétikai tapasztalatától.

Tadeusz Borowski *Kővilág* című könyvéről olvastam valahol, hogy ez az a könyv, melyben a mérhetetlen részvét és a mélységes közöny egyszerre működésbe hozott és a teljes szövegen végigvitt írói technikájának köszönhetően a koncentrációs tábor nem mint történelmi helyszín, nem mint a 20. század egyik máig feldolgozhatatlan traumája jelenik meg, hanem mint „irodalmi tér”. Olyan irodalmi tér, amely az erről hosszan gondolkodó Maurice Blanchot szerint időtlen és neutrális, ahol semmivé foszlik az individuum és a személytelenség, az éjszaka és főleg a halál kerül az ábrázolás középpontjába.

Ennek a filmje a *Saul fia*. Az emberi gonoszság által létrehozott és működtetett mesterséges földi pokol legbelső körébe (1. kör: világháború, 2. kör: haláltábor; 3. kör: Sonderkommando) helyezett főhős történetkezdő pozíciója oly erővel vágja arcul a nézőt, melyet a külső világ borzalmainak bemutatásával vagy lehetetlen, vagy giccsbe torokolló fokozni. (Ha az ábrázolás lehetetlenségének mégis-sikerültségére keresünk példát, akkor az Lanzmann *Shoah* c. filmje, ha a katartikuság irányába tökéletesített giccsre, akkor Spielberg vagy Polanski.) Konkrétan és szimbolikusan is egy gyárban vagyunk. A Sonderkommando tagjai mechanikusan és arcukról minden részvétet leégetve gyártják a halált, a parancs lefelé gyűrűző köreinek legalsóbbikán fogaskerekek egy termelést kétségbeesett emi-nensséggel maximalizálni akaró halálgyár szerkezetében.

Ebben – a szimbolikusságában általánosítható térben – végzi a dolgát Saul. Egészen addig, amíg az egyik gázkamra-turnus után az áldozatok között felismerni nem véli fiát, akinek tetemét kiemelné a gépezetből, megadná neki a hite szerinti végtisztességet. A küldetés lehetetlen, végigvinni örültség. És Saul egyre fatalistább autizmussal ebbe a feladatba, ennek a feladatnak a sikeres teljesítésébe kapaszkodik. Nem hallgat a figyelmeztetésekre, nem figyel a rá gondosan vigyázni próbáló sorstársaira, nem fogadja el a pokolban még lehetséges, ám emberiséget és hagyományt egyszerre megőrizni próbáló kompromisszumos javaslatokat. Nem érdekli sem a titokban szervezett lázadás halovány reménysugara, sem az, hogy küldetése egyre

monomániásabb végrehajtása során rideg közönnyel feláldoz vagy feláldozna bárkit – a rabbiságát titkoló hitetlen rabbit ugyanúgy, mint a szintén rab boncolóorvost.

„Feláldozod az élőket a holtakért” – így összegzi Saul örületét ellenpontja, a gázkamra értelmetlen halála helyett a lágerlázadás kevésbé értelmetlen halálában hívő, s azt szervező Ábrahám. Valahol mélyen mindketten a korábban létező normalitás és identitás utolsó morzsáját őrzik. De amíg Saul a normalitást adja fel a vallásos végzettség és így egyszerre saját elhibázott és hazugságra épített korábbi életének (fia nem a feleségétől van) zsidó identitásában gyökerező és annak szabályai szerinti utolsó tettéért, addig Ábrahám az identitást helyezi háttérbe a normalitás megőrzéséért és az ellenállás és lázadás még pár órányi szabad levegőjéért.

Ez a kettejük között végig feszülő ellentét és ennek konklúziója az, ami miatt azóta is zavarban vagyok. Egy örületét minden és mindenki elé helyező örült nem olyan szereplő, akivel azonosulni tudok, akinek fájdalmát vagy tetteit magaménak érezhetném. Sem a normalitásban, egy normális világban, sem egy olyan pokolban, mint amilyen egy koncentrációs tábor „irodalmi” vagy tényleges tere.

S ugyanakkor ez az a pont, amelyen ellenkezőjére fordul a film és annak lehetséges értelmezése is. A *Saul fia* nem egy újabb Auschwitz-film, hanem egy olyan film, amely Auschwitz-ot térként és kontextusként használja fel egy máshol és máshogy szinte ábrázolhatatlanul szélsőséges, embertelenül emberi történet egyszerre mélységes részvétellel és mérhetetlen közönnyel történő elmondásához.

Pablo Escobar és a mágikus realizmus vége

„Képzeld el, hogy egy szegény családban születnek, egy szegény városban, egy szegény országban, és mire betöltik a 28. életévüket, annyi pénzük van, hogy meg sem tudják számolni. Mihez kezdenek? Valóra váltják az álmaikat. A gond az, hogy senki sem tudja irányítani az álmait. Főleg nem, ha az a valaki Pablo Escobar. És főleg akkor nem, ha Kolumbiában nőtt fel. [...] Okkal született Kolumbiában a mágikus realizmus. Ez egy olyan ország, ahol az álmok és a valóság összekeveredik, ahol az emberek képzelete olyan magasra tör, mint Ikarosz. De még a mágikus realizmusnak is megvannak a maga határai...”

Ezt a monológot nem egy 20. századi kolumbiai történelemmel vagy irodalomtörténettel foglalkozó, szubjektív értelmezésekben és asszociációkban gazdag esszében olvastam, hanem a *Narcos* című websorozatban hallottam. A sorozat egyik főszereplője és narrátora, Steve Murphy DEA-ügynök mondja el a sorozat címszereplőjéről, a valaha élt egyik leghíresebb bűnözőről és drogbáróról, Pablo Escobarról, amikor ez utóbbit 1982-ben a kolumbiai kongresszus képviselőjévé választották.

A Netflix által gyártott sorozat (premier: 2015. augusztus 28.) harmadik epizódjának közepe táján látható jelenet egyszerre dokumentarista módon pontos és értelmező, széles történelmi és patrióta távlatokat nyitó, szimbólumokban gazdag – így együtt és egyszerre pedig végtelenül sötét és groteszk – képsor. Miután a törvényesen megválasztott képviselő szerető családtagok, barátok és üzlettársak szűk körében, az előre megbeszéltek értelmében „családja és egészsége érdekében” lemond Escobar javára posztjáról, a felszabadultan ünneplő társaság elkezd énekelni a kolumbiai nemzeti himnusz: „¡Oh gloria inmarcesible! ¡Oh júbilo inmortal!” („Ó, hervadhatatlan glória! Ó, halhatatlan öröm!”)

A halkuló zene lassan átkúszik a következő jelenetbe, melyben párhuzamosan látjuk Escobart, amint szelíden hulló esőben egy hegyekkel körülölelt, rikító zöld rét közepén áll, és a narráció alatt számot vet egész addigi életével, míg arcán a győztesek elégedett, mégis szerény mosolya jelenik meg, és amint ugyanezzel, de most már céltudatos mosollyal a kongresszus épületének lépcsőjén felsétálva egy-egy pillanatra megáll Simon Bolívar, a dél-amerikai függetlenségi mozgalom vezetőjének, majd Rafael Núñez kolumbiai elnök, a kolumbiai himnusz szerzőjének szobra előtt. A zenét ekkor már felváltja a fentebb idézett narráció, és egy rövid jelenetbe csomagolva kapjuk és értjük meg, hogy ki és mi volt, ki és mi lehetett Pablo Escobar. Az az ellentmondásos férfi, aki a múlt század nyolcvanas éveiben egyszerre tudta száz és száz kiontott életen átgázolva meg-

szervezni az egyik első droggkartellt, valamint az Egyesült Államok felé irányuló kokainkereskedelem rendszerét, miközben a nép hangja és szociálisan rendkívül érzékeny szószólója volt, egy modern kori Robin Hood-figura, aki a kábítószer-kereskedelemből származó, emberésszel felfoghatatlan mennyiségű pénzből számolatlanul osztott a szegényeknek és rászorulóknak: lakásokat, kórházakat, iskolákat, templomokat építtetett és tartott fenn. Aki hidegvérrel több ezer rendőr, politikus, újságíró és ártatlan civil meggyilkolásáért tehető felelőssé, de a legenda szerint gyermekeit annyira szeretete, hogy egyszer menekülés közben egyetlen éjjel eltűzelt több millió dollárnyi papírpénzt, nehogy megfázzon a kislánya.

A filmsorozat Pablo Escobar fiának, Juan Pablo Escobar – felvett nevén Sebastián Marroquín – idén megjelent *Pablo Escobar, mi padre – Las Historias que no deberíamos saber* ('Apám, Pablo Escobar – Történetek, melyeket nem kellene tudnunk') című önéletrajzi könyvén alapul. A brazil José Padilha (a tavalyi *Robotzsaru* rendezője), a mexikói Guillermo Navarro (Guillermo del Toro szinte állandó munkatársa és a *Desperado* vagy a *Jackie Brown* operatőre) és a nálunk szinte ismeretlen kolumbiai Andrés Baiz és brazil Fernando Coimbra által rendezett évad kevésbé tévésorozat, mint inkább egy tíz részre bontott monumentális történelmi tabló, mely ugyanolyan biztonsággal használja a szereplők hétköznapi tettein messze túlmutató szimbólumokat, mint amennyire a családregények intim kliséit vagy a politikai kontextust és összefüggéseket összerendező dokumentarista jelenségeket és archív felvételeket kísérő narrációt.

Pablo Escobar még egy olyan Latin-Amerikában született (1949. december 1-jén) és nőtt fel, egy olyan Kolumbiában alapította meg először pitiáner, majd világhatalomra törő bűnszervezetét, ahol az álmok és a valóság összekeveredett, amelyhez irodalmi nyelvet és formát a mágikus realizmus adott. Például a chilei Isabel Allende, az argentin Jorge Luis Borges, a mexikói Juan Rulfo vagy a szintén kolumbiai Gabriel García Márquez, kinek *Száz év magány* című 1967-ben megjelent regénye egyike a 20. század legnagyobb hatású műveinek.

Ebben a világban még teljesen természetes, hogy a természetfelettségükben furcsa és varázslatos események mindennaposak és nem szorulnak különösebb magyarázatra, a szereplők elfogadják a létezésüket, velük együtt élnek egyfajta eltorzított, kifordított, nem létezőnek tűnő időben – hiszen egyszerűen csak ilyen az élet. Talán ezért is keveredhetett Pablo Escobarban sok, egymástól különböző, egymást normális körülmények között kioltó érzelem és gesztus, és talán ezért félhették egyszerre szentként (a filmsorozatban is felbukkan, hogy az egyik lakás falán ott csüng a róla mintázott szentkép, hozzá imádkoznak) és kegyetlen bűnözőként.

Escobar még egy ilyen Latin-Amerikában született, de 1993. december 2-i halálával egy nem ilyen Kolumbiát hagyott hátra. Öröksé-

ge természete sokrétű, és minden dimenziójában vagy leágazásában romboló hatású. De ebben a vákuumban a politika vagy az okozati folyamatokban leírható történelem máshogy reagál, mint a szépirodalom. A mágikus realizmusnak nagyjából akkor lett vége, amikor a hetvenes években született dél-amerikai írónemzedék korai szárnypróbálgatásai után össze tudta tépni – többek között – García Márquez finoman szőtt köpönyegét, ki tudott lépni az árnyékából, elkezdett lázadni ellene és a regényeiben szereplő Latin-Amerika kép ellen, illetve új hangot tudott találni. Ez a hang pedig a kíméletlen, kemény, sokszor erőszakos realizmus hangja, mely nem féli dokumentarista pontossággal feltérképezni és körüljárni a jelent, a közelmúltat vagy a történelmi emlékezetet.

Az 1973-ban, Bogotában született Juan Gabriel Vásquez *Becsapódás* című, 2011-ben megjelent regénye (magyarul: Ab Ovo, 2013, Szőnyi Ferenc ford.) nemcsak stílusában, hanem témájában és ábrázolásmódjában is meghaladni próbálja a márquezi örökséget. A mű, a dél-amerikai filmrendezők sorozatához hasonlóan, Pablo Escobar korát mutatja be. A szerző minden illúzió és varázslat nélkül néz szembe a múlttal: „régibűnöknek ered a nyomába, emberi döntések motivációit és konzekvenciáit helyezi erkölcsi erőtérbe, s közben drámai erővel idézi fel Kolumbia (de főleg Bogotá) erőszak sújtotta történelmének elmúlt évtizedeit (de főleg a 90-es éveket)” – írja a könyv fülszövege. E regény így egyszerre lesz az egyéni és a közös traumák feldolgozása, a gyógyuláshoz szükséges ki- vagy elbeszélés és a közelmúlt, a gyermek- vagy kamaszkorban megélt sorozatos rémtettek és terrorcselekmények egyfajta nagyon is valóságos érvekkel és motivációkkal történő magyarázata, valamint egyszerre leszámolás azzal az eszköztárral – a mágikus realizmus írói örökségével –, mely ennek ábrázolására már képtelen lenne.